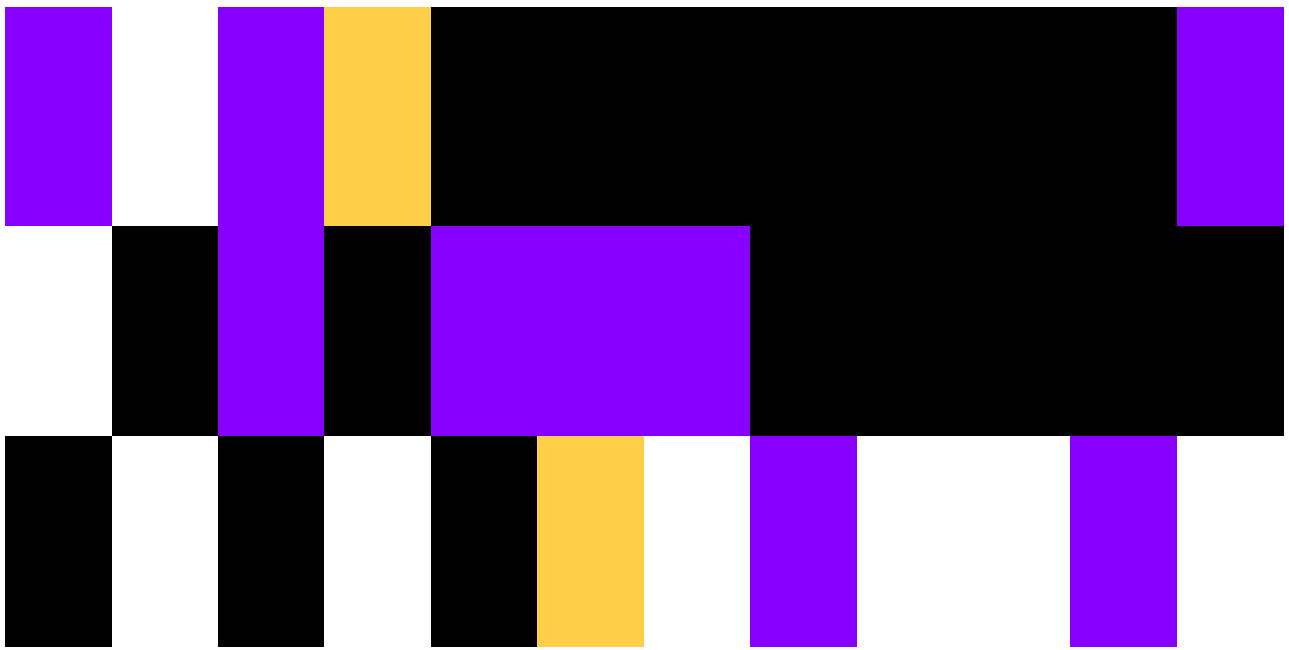




Trajectòries d'exclusió residencial de les llars monomarentals als municipis del Besòs

El projecte VESTA i les polítiques i estratègies d'intervenció
social amb mares sense llar

Direcció

Albert Sales

Treball de camp

Laura Porzio

Autors/res

Laura Porzio

Albert Sales

Octubre de 2024

Índex de continguts

1.	Introducció.....	5
2.	El sensellarisme femení: orientacions per la recerca	8
2.1.	Relacions socials, rols de gènere i trajectòries d'exclusió residencial.....	13
2.2.	Omnipresència de la violència masclista i sexual	14
2.3.	La maternitat i la relació amb els serveis socials	15
2.4.	La perspectiva interseccional.....	17
3.	El mètode: una recerca longitudinal i biogràfica.....	20
3.1.	Metodologia i conceptes clau.....	20
3.2.	El procés d'entrevista: estratègies i dinàmiques d'interacció.....	21
3.3.	El procés d'anàlisi	23
4.	Els itineraris habitacionals.....	26
4.1.	El context sociodemogràfic i els eixos de la vulnerabilitat	26
4.2.	Els itineraris habitacionals i la violència masclista	28
4.3.	Els itineraris habitacionals, el relat migratori i altres violències.....	33
4.4.	Els itineraris habitacionals i la relació amb la intervenció social.....	38
5.	El projecte Vesta.	44
5.1.	Context i disseny del projecte.....	44
5.2.	Característiques i funcionament del projecte.....	45
5.2.1.	Població objectiu i contingut.....	46
5.2.2.	Organització.....	48
6.	Resultats i aprenentatges	50
6.1.1.	L'oportunitat d'iniciar un procés de recuperació a partir de l'estabilització residencial.....	51
6.1.2.	Un context per a l'atenció integral i centrada en la persona	55
6.1.3.	Un espai per millorar les relacions intrafamiliars i la criança	58

6.1.4.	Un espai per trencar amb la Violència masclista.....	59
6.1.5.	Opcions per accedir a l'Habitatge de forma autònoma.....	61
6.1.6.	Oportunitats d'ocupació laboral.....	62
6.1.7.	Prevenició d'emergències socials.....	63
6.1.8.	Generació d'oportunitats de cooperació i col·laboració entre els diferents actors	64
7.	Replicabilitat i escalabilitat. Anàlisi de costos.....	66
8.	Conclusions.....	72
	Bibliografia	75

1. Introducció

L'augment de la pressió sobre els serveis socials a causa dels problemes d'accés a l'habitatge va en augment des de l'inici de la crisi de 2008. La millora dels indicadors macroeconòmics, que es va iniciar cap al 2015, no va millorar les oportunitats d'accés a l'habitatge de les llars amb menys renda sinó al contrari. L'increment dels preus dels lloguers de pisos i habitacions ha fet més difícil que les persones i famílies amb rendes baixes accedeixin o mantinguin una solució residencial estable. La Llei de Serveis Socials catalana del 2007 estableix que els seus objectius són garantir les necessitats bàsiques de la ciutadania, posant atenció en el manteniment de la seva autonomia personal i promovent el desenvolupament de les seves capacitats personals. La llei es refereix als serveis socials com un dels sistemes de l'estat del benestar i els equipara a la seguretat social, la sanitat, l'ensenyament públic, les polítiques d'ocupació o les polítiques d'habitatge. Però, a la pràctica, acaben convertint-se en responsables subsidiaris de la fallida de la resta de sistemes de protecció i de benestar social.

Les actuacions dels serveis socials en relació a l'exclusió residencial es podrien classificar en 3 àmbits:

1. Atenció a persones/llars amb problemes per mantenir l'habitatge (dificultats econòmiques que porten a risc de desnonament o de pèrdua).
2. Atenció a persones/llars en procés de desnonament.
3. Atenció a persones/llars en situació d'habitatge inadequat (immobles o locals ocupats; assentaments; sense sostre).

Les altes taxes de pobresa de les llars monomarentals¹ i la presència de menors d'edat en unitats de convivència, afectats per l'exclusió del mercat de l'habitatge, requereixen d'un especial esforç d'acompanyament i mobilització de recursos per part dels serveis socials i del teixit associatiu.

Una de les principals dificultats en l'acompanyament social de les famílies que es queden sense llar és l'estabilització residencial durant i després de la intervenció. Les professionals² dels serveis socials alerten que és urgent innovar en les metodologies d'acompanyament i en les fórmules de provisió d'allotjament temporal i d'habitatge, amb la implicació d'altres administracions i actors socials. La crisi persistent de l'habitatge ha obligat als serveis socials a adaptar-se contínuament per cercar solucions a les situacions de precarietat habitacional i vital de les persones a les que atenen. Aquesta adaptació, en un entorn hostil i canviant, s'ha traduït en projectes concrets i en canvis en les pràctiques professionals.

Iniciat a finals de 2021 en 4 municipis de la conca del Besòs, el projecte VESTA neix per atendre a dones en situació de sensellarisme amb infants a càrrec. Aquesta recerca s'emmarca en la voluntat de les administracions i entitats implicades³ d'analitzar les polítiques i estratègies d'intervenció social amb llars monomarentals en situació de sensellarisme. En aquest sentit, la finalitat de la recerca és **orientar el desplegament del projecte, tot i identificant-ne les innovacions i**

¹ A finals del segle XX es comença a intensificar la producció de recerques orientades a famílies formades per mare o pare e fills i filles a càrrec. Al segle XXI se re-categoritzen aquestes famílies en terme de monomarentals ja que la majoria estan conformades per dones soles. (Santibañez et al. 2018)

² En aquest informe s'ha optat per referir-se al col·lectiu de professionals implicat en el projecte emprant el femení genèric. Tot i saber que no s'ajusta a la gramàtica catalana, recorrem a aquesta forma perquè, per una banda, la majoria de les persones professionals implicades en el projecte VESTA són dones i, per altra banda, per evitar haver de recórrer en excés al desdoblament per a referir-nos a "els i les professionals", fet que pot comportar una redundància que dificulti la lectura. No obstant això, també volem deixar constància que emprar el femení genèric en aquest sentit no té cap voluntat de contribuir a reforçar o justificar la feminització d'aquest col·lectiu professional (el de l'àmbit social). Així mateix, en altres situacions s'opta per anar combinant l'ús de l'expressió "les persones participants" o "les persones ateses" i el desdoblament ("els i les filles").

³ Les administracions i les entitats participants són el Consorci Besos, els Ajuntaments de Badalona, Santa Coloma de Gramenet, Sant Adrià del Besòs i Montcada i Reixac, i del tercer sector Càritas Diocesana de Barcelona, Fundació Formació i Treball, Fundació Mambré i Sant Joan de Déu Serveis Socials Barcelona

valorar-ne l'ampliació i replicabilitat. Per tal de complir amb aquest repte, la recerca qualitativa defineix 3 objectius:

1. Identificar els factors que faciliten la recuperació de les llars monomarentals sense llar ateses pels serveis socials.
2. Identificar processos de millora de la pràctica professional de les persones implicades en l'acompanyament social a les famílies monomarentals sense llar i els factors que faciliten o dificulten aquesta millora.
3. Identificar processos de millora de la governança de l'atenció social a les llars monomarentals i els factors que faciliten o dificulten aquesta millora.

El present informe conté una recerca avaluativa longitudinal del projecte VESTA i s'estructura en 8 capítols. En el primer capítol s'introdueix el document i es presenten la finalitat i els objectius de la recerca. En el segon capítol, s'estableix el marc teòric sobre el sensellarisme femení i s'exposen les orientacions per a la recerca que ens ofereix la bibliografia generada sobre la temàtica. El capítol 3 descriu la metodologia d'investigació emprada i les fases del treball de camp i de procés d'anàlisi. En el capítol 4, es reconstrueixen els itineraris habitacionals de les dones entrevistades (19 dones en situació de sensellarisme amb infants a càrrec, 10 de les quals són participants del VESTA) per identificar els factors que faciliten la seva recuperació i sortida del sensellarisme. En el capítol 5, s'analitzen les característiques del projecte i el seu funcionament. En el capítol 6 presentem els resultats generats pel VESTA i els aprenentatges que s'extreuen d'aquests tres anys de funcionament en l'àmbit de l'atenció social i en el de la planificació i seguiment de polítiques. En el capítol 7, s'analitza la replicabilitat i escalabilitat del projecte en base a l'estructura de costos i la seva evolució en els dos primers anys d'execució. El capítol 8 recull les conclusions de la recerca.

2. El sensellarisme femení: orientacions per la recerca

Malgrat que les dones experimenten major vulnerabilitat davant de la pobresa que els homes⁴ (Belzunegui, 2012; Sarasa i Sales, 2009), el sensellarisme és percebut com un problema principalment masculí. Sorprèn que aquest problema social, que es considera l'expressió màxima de la pobresa a les ciutats europees, sigui protagonitzat majoritàriament per homes en un context de feminització de la pobresa. La principal causa d'aquesta aparent paradoxa és que els fenòmens d'exclusió social que s'expressen a la via pública tenen una major visibilitat que aquells que es donen en l'interior dels immobles. Les dones ateses pels serveis socials de Sant Adrià del Besòs, Badalona, Santa Coloma i Montcada i Reixac entrevistades per realitzar aquest estudi es troben en situació de sensellarisme alhora que presenten trajectòries vitals marcades per l'exclusió residencial.

La producció de dades sobre sensellarisme es focalitza en la quantificació i la caracterització de les persones que dormen al carrer i de les que reben suport d'entitats i serveis orientats a atendre a persones sense sostre (Sales, 2022). Els estudis realitzats sobre població sense sostre situen la proporció de dones dormint al carrer entre el 9 i el 15% del total (Mayock i Sheridan, 2012). A l'Estat espanyol, l'Enquesta a les Persones Sense Llar duta a terme per l'Institut Nacional

⁴ Belzunegui i Valls (2014) mostren a l'informe [La pobreza en España desde una perspectiva de género](#) com la convergència de la taxa de risc de pobresa entre homes i dones, que es va donar a Espanya després de la crisi de 2008, es va deure a l'empitjorament de la situació econòmica de les famílies i no pas a una equiparació de les rendes personals. Aproximant el risc de pobresa sota supòsit d'independència personal, els autors conclouen que la taxa de risc de pobresa no considera la distribució intrafamiliar dels recursos, que és poc sensible a les desigualtats de gènere i que les dones segueixen patint amb més intensitat i freqüència la pobresa.

d'Estadística l'any 2022 va comptabilitzar 28.552 persones ateses en centres d'allotjament i restauració, de les quals un 23,3% eren dones.

La major part de les agències nacionals d'estadística europees mantenen definicions restringides del sensellarisme seguint la lògica d'organització dels serveis assistencials (Pleace, 2016). Només Dinamarca, Finlàndia, Suècia, els Països Baixos, el Regne Unit i Luxemburg han adoptat les categories ETHOS (European Typology of Homelessness and Housing Exclusion) per sistematitzar les dades sobre sensellarisme a escala nacional (European Commission, 2013). Segons la classificació ETHOS, les situacions de sensellarisme i exclusió residencial es poden definir a partir de tres dimensions: la física, disposar d'un espai adequat on la persona o nucli familiar pugui viure; la social, disposar d'un espai de privacitat on poder gaudir de les relacions socials, personals i afectives; i la jurídica, disposar d'un títol de propietat o contracte d'arrendament. En funció de les condicions d'habitabilitat del lloc on viu una persona, de la possibilitat de sostenir-hi la vida social i del règim legal d'ús de l'allotjament es defineixen quatre grans categories d'exclusió residencial: "sense sostre", no tenir un espai físic on refugiar-se; "sense habitatge", pernoctar en equipaments públics o d'entitats socials que ofereixen refugi, però no la privacitat ni la seguretat jurídica d'una llar pròpia; "habitatge insegur", viure en espais o habitatges de manera autònoma però sense el permís legal per utilitzar-los d'allotjament; i "habitatge inadequat", viure en espais o habitatges amb permís legal per a la seva utilització o amb un títol de propietat però amb incomoditats derivades del deteriorament, la falta de subministraments energètics o de les condicions mínimes d'higiene i salubritat. A partir d'aquestes quatre grans categories es defineixen fins a tretze situacions de relació amb l'habitatge de les persones que no disposen d'un domicili.

La falta de dades sobre les persones que es troben en situacions d'habitatge insegur o d'habitatge inadequat comporta que no puguem quantificar ni caracteritzar les persones que viuen amb amics o familiars, en una habitació rellogada, ocupant il·legalment un immoble, en procés de desnonament i de desallotjament o sota l'amenaça de violència per part de la família o de la parella. Tampoc no podem saber qui són les persones que viuen en barraques o estructures

temporals, en habitatges insalubres o no preparats per la vida quotidiana o en immobles massificats.

Tot i que, la baixa proporció de dones en situacions com les que descriuen les categories ETHOS 1 i 2 no s'ha de prendre com un indicador de què el sensellarisme afecta menys les dones que als homes. En altres recerques (Sales i Guijarro, 2017), vam identificar que els homes tenen una major presència al carrer i en espais públics, mentre que el sensellarisme femení es viu principalment dins dels immobles. Les dones sovint alternen situacions d'exclusió de l'habitatge, com viure en pisos sobreocupats sense contracte, estar en una habitació de relloguer sense seguretat jurídica ni possibilitat de demostrar la residència, o refugiar-se a casa de familiars que també es troben en situacions de vulnerabilitat social, entre d'altres. (Matulic et al., 2019; AIRES, 2019).

Taula 1. Categories ETHOS de sensellarisme i d'exclusió residencial (European Typology of Homelessness and Housing Exclusion)

Categories	Categories operatives	Tipus d'allotjament
Sense sostre	1. Viure en un espai públic o a la intempèrie.	1.1. Espai públic o exterior
	2. Pernoctar en un alberg i/o forçat a passar la resta de dia en un espai públic.	2.1. Refugi nocturn
Sense habitatge	3. Viure en albergs o centres per a persones sense llar. Allotjaments temporals.	3.1. Llars i albergs per a persones sense llar
		3.2. Centres d'estada limitada
		3.3. Allotjaments amb suport per moments de transició
	4. Viure en refugis per a dones.	4.1. Refugis per a dones víctimes de violència masclista
	5. Viure en allotjaments temporals reservats a immigrants i als	5.1. Centres de recepció o d'allotjament temporal

	demandants d'asil.	5.2. Allotjaments per a treballadors immigrants
	6. Viure en una institució residencial o d'internament amb la perspectiva de ser acomiadat/da en un termini definit sense un habitatge d'acollida disponible.	6.1. Centres penitenciaris
		6.2. Institucions de tractament mèdic
		6.3. Cases d'acollida per a infants i joves
	7. Viure en un allotjament amb suport sostingut per a persones sense llar.	7.1. Residències per a persones grans que han passat per situació de sensellarisme
		7.2. Centres residencials amb suport per a persones que han passat per situació de sensellarisme
Habitatge insegur	8. Viure en un habitatge amb règim de tinença insegur. Sense pagar lloguer.	8.1. Amb amics o familiars
		8.2. Relloguer
		8.3. Ocupació il·legal d'immobles
	9. Viure sota amenaça de desnonament.	9.1. En procés de desallotjament per impagament del lloguer
		9.2. En procés d'execució hipotecària
	10. Viure sota l'amenaça de violència per part de família o parella.	10.1. Llars amb antecedents de violència domèstica o amb denúncies interposades a la policia
Habitatge inadequat	11. Viure en estructures temporals o no convencionals.	11.1. Caravanes, "mobil homes"
		11.2. Edificacions "no convencionals"
		11.3. Estructures temporals
	12. Viure en un habitatge no apropiat segons la legislació.	12.1. Habitatges no adequats per la vida quotidiana
	13. Viure en un habitatge massificat.	13.1. Habitatges en condicions d'amuntegament

A Barcelona, segons les dades dels serveis d'intervenció social a l'espai públic municipals⁵, les dones representen al voltant d'un 10% de les persones detectades dormint al carrer. Si atenem el volum de persones allotjades en els serveis d'entitats socials i de l'Ajuntament, l'informe de 2022 de la Xarxa d'Atenció a les Persones Sense Llar indica que el 39% eren dones (Sales, 2023). Les dones són minoria entre les persones que es troben en les situacions més fàcilment quantificables de sensellarisme, però els resultats d'altres estudis ens indiquen que els processos d'exclusió de l'habitatge mantenen importants diferències en funció del gènere (Matulic et al. 2019). En una enquesta realitzada a les persones ateses pels serveis d'allotjament temporal per a persones sense llar de Barcelona durant el 2019, el 51% de les dones afirmava que mai havien dormit al carrer enfront del 15% dels homes. En canvi, quan es preguntava el temps que feia que les persones entrevistades no disposaven d'un espai que consideressin la seva llar, un 62% de les dones manifestava que feia més de 3 anys enfront del 49% dels homes (Sales, 2022b). És a dir, les dones ateses pels serveis que aborden situacions de sensellarisme han passat en menor freqüència per situacions de carrer que els homes però porten, de mitjana, més temps sense llar que aquests.

Les trajectòries d'exclusió residencial d'homes i dones estan marcades per factors de risc i de protecció diferents (Sarasa i Sales, 2009; Sales i Guijarro, 2016). En les pàgines següents s'explica de manera sintètica com els rols de gènere condicionen la relació amb xarxes de suport familiars, amb les xarxes social i les amistats, afectives i amb els serveis socials i les entitats especialitzades.

⁵ Dades facilitades pel Servei d'Atenció al Sensellarisme a l'Espai Públic (SASSEP) de l'Ajuntament de Barcelona.

2.1. Relacions socials, rols de gènere i trajectòries d'exclusió residencial

Investigacions realitzades a Irlanda (Mayock i Sheridan, 2012), als Estats Units i a Anglaterra (Passaro, 2014), coincideixen en el caràcter subsidiari dels serveis socials i entitats quan les persones es troben amb problemes per accedir o mantenir un habitatge. Només quan fallen o s'erosionen les relacions socials i familiars es recorre a un suport més institucionalitzat. La recerca apunta a una major capacitat de les dones per sostenir i activar les xarxes de relació socials i familiars en quedar-se sense habitatge (Sales, et al. 2015). L'estudi dut a terme l'any 2019 per l'associació madrilenya AIRES suggereix que la majoria de les dones sense llar entrevistades mantenen el contacte quotidià amb familiars, amics o parella mentre estaven vivint en situació de sensellarisme (AIRES, 2019: 43).

Unes relacions personals més sòlides que les masculines, i la consegüent capacitat de mobilitzar el propi capital social, ajuden a les dones a no arribar a situacions de carrer o a les xarxes de refugi i albergs quan perden la possibilitat de sostenir una solució residencial estable (Escudero, 2003). Tanmateix, els mateixos rols de gènere que faciliten el manteniment dels vincles socials i la mobilització de recursos relacionals poden situar les dones, que no poden accedir a un habitatge estable, en situacions d'extrema precarietat. Aquestes mateixes situacions constitueixen formes invisibles de sensellarisme (Baptista, 2010). Viure durant llargs períodes de temps depenent de l'acollida de familiars o coneguts, alternar entre cases alienes, pensions o habitacions de relloguer, o trobar-se sotmeses a abusos de manera permanent per evitar perdre l'habitatge o l'habitació, són situacions que no es fan visibles al carrer i que difícilment es poden abordar des dels serveis i dispositius pensats per atendre el sensellarisme.

2.2. Omnipresència de la violència masclista i sexual

L'omnipresència de la violència masclista i sexual en les vides de les dones sense llar accentua encara més les diferències de gènere en els itineraris d'exclusió social (Baptista, 2010). Quan s'ha estudiat quantitativament aquesta relació, s'ha mostrat de manera clara que la proporció de dones sense llar i sense sostre que havien patit situacions de violència per part de les seves parelles era extraordinàriament elevada. Per exemple, una recerca desenvolupada a Irlanda l'any 2015 (Mayock et al.) posava de manifest que el 92% de les dones entrevistades - totes elles ateses en recursos dirigits a persones sense sostre - havia patit alguna forma de violència física o abús de caràcter sexual durant la seva edat adulta, mentre que el 72% havia patit alguna forma de violència o abús en la seva infància. Paral·lelament, en els treballs qualitius realitzats a Barcelona s'evidencia que la necessitat de trencar amb els espais i les xarxes socials conegudes, per tal de fugir d'una situació de violència masclista, debiliten la capacitat de les dones de recórrer a alternatives informals per mitigar una situació temporal d'exclusió residencial (Sales et al. 2015; Matulic et al., 2019).

La forta relació que existeix entre la violència masclista i el sensellarisme ha fet que al Regne Unit es reconegui legalment com a persona sense llar a qualsevol dona que es trobi en aquesta situació (Quilgars i Pleace, 2010). Aquest reconeixement ha estat clau per facilitar l'accés prioritari a l'habitatge social a les dones que passen per aquestes situacions, tot i que altres estudis alerten d'importants llacunes de cobertura entre les dones migrants, per exemple de les casades amb ciutadans del Regne Unit, degut a la por a enfrontar-se a la pèrdua del permís de residència i un procés de repatriació (Mayock et al., 2012).

La mateixa situació de sensellarisme també exposa a les dones a una violència i una pressió sexual que no afecta els homes d'igual manera. La por i la sensació d'inseguretat són determinants a l'hora de buscar alternatives a dormir a l'espai públic (Sales, et al., 2015) i condicionen, fins i tot, l'accés o la disposició a acceptar suport social o allotjament (Escudero, 2003; Pleace et. al., 2016).

És freqüent que les dones que s'allotgen en equipaments residencials col·lectius manifestin sentir-se constantment en risc en compartir espais comuns amb homes i trobar-se permanentment en minoria (Matulic et al., 2019).

2.3. La maternitat i la relació amb els serveis socials

La construcció de l'objecte d'estudi i d'intervenció social que és el sensellarisme va tenir el seu origen en la preocupació per les persones que dormien al ras, donant lloc a un disseny androcèntric de serveis i equipaments on la diversitat sexual i de gènere és mínima i on les dones estan sempre en minoria (Pleace, et al., 2016). Les dones sense llar ateses per aquests serveis s'enfronten a les incomoditats de viure en un entorn masculí, i als estigmes provinents d'haver abandonat el seu rol de cuidadora en l'àmbit domèstic. Les dones viuen l'erosió de les relacions familiars i la pèrdua de la xarxa de suport com un fracàs personal en major mesura que els homes (Van den Dries et al., 2016).

Aquesta ruptura es perpetua i s'agreuja quan els equipaments residencials dificulten o impedeixen la reconstrucció d'aquests vincles. La impossibilitat de mantenir espais d'intimitat en els recursos habitacionals públics i privats fa que el restabliment de les relacions familiars es dilati en el temps. Quan la persona atesa no pot considerar l'equipament com la seva llar, difícilment el convertirà en un espai d'intimitat (Pleace et al., 2016). Aquesta situació acostuma a generar més malestar entre les dones, degut a la major importància que sol ocupar el vincle en el model de subjectivitat femenina.

Tal com ja s'ha explicat anteriorment, els serveis creats per atendre a persones sense llar van sorgir arreu d'Europa per donar resposta a l'exclusió social de les persones que dormien al carrer. En el procés de professionalització i integració d'aquests serveis als sistemes públics de serveis socials, es va configurar un objecte d'intervenció caracteritzat, per tant, per l'aïllament i la ruptura

de les relacions socials i familiars. L'atenció de les administracions locals i les entitats socials en les situacions de carrer i el fet que el sensellarisme passés de l'àmbit de la seguretat i l'ordre públic al dels serveis socials, va impulsar polítiques focalitzades en l'acompanyament social i l'allotjament temporal de persones soles que responien als estereotips de "vagabund" o "transeünt" (Rubio-Martin, 2019), però que no s'ajusten de manera adequada a l'atenció que requereix una persona de la qual depenen unes altres, com és el cas de les mares amb fills/filles menors a càrrecs. Tanmateix, l'alt risc de pobresa i les dificultats per accedir i mantenir un habitatge de les llars amb infants a càrrec fa que la proporció de famílies - especialment les formades per una mare i una o més criatures- sigui cada cop més elevada a tots els països europeus (Mayock i Bretherton, 2016).

Els serveis i les metodologies d'acompanyament dels serveis socials han establert diferències significatives entre l'abordatge del sensellarisme quan aquest afecta a individus sols i l'atenció a nuclis familiars. A Catalunya, des de l'inici de la crisi hipotecària de 2008, l'activitat dels serveis socials que més ha crescut en recursos humans i econòmics és l'atenció a les persones en situació d'exclusió residencial (Sales, 2022c). Però mentre les actuacions adreçades a evitar la pèrdua de l'habitatge i a real·lotjar les persones que viuen desnonaments consideren la diversitat de formes de convivència, les que es focalitzen en el sensellarisme continuen organitzades per atendre a individus sols.

Les dades disponibles arreu d'Europa presenten llacunes importants a l'hora de diferenciar les situacions familiars de les persones ateses. Mentre que per la població amb domicili disposem d'enquestes periòdiques incorporades a les estadístiques oficials, sobre la població sense llar només tenim dades agregades que no ens permeten saber la configuració dels seus nuclis de convivència o les seves xarxes de relació familiars. Desconeixem el volum de dones sense llar que són mares amb infants a càrrec i també les que sent mares han estat separades de les seves criatures (Mayock i Bretherton, 2016).

Amb independència de la situació de convivència, la recerca apunta que la maternitat té un impacte molt rellevant en les històries de vida de les dones que viuen situacions de sensellarisme i en la seva relació amb els sistemes de protecció social. A tota Europa, els serveis socials tendeixen a prioritzar la protecció a la infància per davant de qualsevol altra consideració. La categorització de les mares com “mereixedores” o “no mereixedores” de suport social, econòmic o habitacional, afecta en les possibilitats d’estabilitzar el seu projecte de vida. En cas de pèrdua de la custòdia de les criatures, les mares són recategoritzades sempre com a “no mereixedores”, aprofundint en el procés d’exclusió social (Van den Dries et al., 2016).

Un factor explicatiu del fet que el suport institucional sigui vist per les dones sense llar com a subsidiari és el rebuig al monitoreig per part dels serveis socials. La por a perdre la capacitat de decisió sobre la relació amb fills i filles, o perdre’n la custòdia i ser etiquetades com a mares fracassades, són factors que expliquen que, en primera instància, es cerquin solucions informals. Les solucions informals poden exposar a les dones a situacions de violència o perpetuar-ne de ja existents, agreujant així les situacions d’exclusió (Pleace et al., 2016; Mayock et. al. 2015).

2.4. La perspectiva interseccional

L’anàlisi dels processos d’exclusió i de la relació de les mares sense llar amb els serveis socials obliga a posar atenció a les múltiples estructures i eixos que generen posicions socials desiguals, així com les respostes de les persones a aquestes mateixes posicions.

La perspectiva interseccional considera que les persones estem travessades per diferents eixos de desigualtats i opressió, que depenen i modulen el seu impacte a partir de la interacció entre elements estructurals - origen racial i ètnica, condició migrant, gènere, classe social, edat - i les experiències biogràfiques - múltiples violències viscudes, maternitat en situació de pobresa i vulnerabilitat, racialització patida, irregularitat polític-legal, (Crenshaw, 1991; Collins, 2000; Collins,

2015; La Barberà, 2011; 2017). La nostra recerca concedeix un lloc central a la relació amb la llar o l'habitatge, precisament perquè parteix d'una perspectiva interseccional que analitza aquesta situació residencial en el marc de la relació que existeix entre les opressions i oportunitats. Concretament, la classe social, la nacionalitat, la situació administrativa, la racialització, les relacions familiars i els rols de gènere, interactuen per definir les barreres legals, socials, econòmiques i culturals que configuren les oportunitats d'accés a uns ingressos i un habitatge estable.

Figura 1. Conceptes clau del sensellarisme femení en perspectiva interseccional



3. El mètode: una recerca longitudinal i biogràfica

3.1. Metodologia i conceptes clau

En aquest apartat presentem la perspectiva conceptual i metodològica d'aquesta recerca qualitativa, desenvolupada entre els anys 2022 i 2024, sobre les polítiques i estratègies d'intervenció social amb mares sense llar als municipis del Besòs. L'aproximació metodològica combina la recerca longitudinal i la perspectiva biogràfica. S'han recollit les experiències (situacions, accions i percepcions) de 19 dones que encapçalen unitats familiars monomarentals, registrant els seus itineraris habitacionals i les interaccions mantingudes amb els serveis socials. A més, s'han documentant les experiències de les principals agents professionals que participen en el projecte, amb l'objectiu d'identificar els canvis que el VESTA produeix en la pràctica de la intervenció. La informació recollida ens permet fer induccions a tres nivells: què passa, com passa i com tot això s'interpreta i percep tot plegat per part de tots els i les agents implicades (Taylor i Bodgan, 1987).

La recerca és longitudinal perquè estudia un fenomen, és a dir l'exclusió residencial, a partir de les experiències d'un grup de població específic al llarg d'un temps determinat (Delgado i Lorca, 2004). El dinamisme i la inestabilitat que implica l'exclusió residencial aconsella aquesta perspectiva longitudinal (Kloawsky et al., 2008), de la qual en el nostre context ja hi ha exemples notoris amb potencial impacte sobre la praxi professional dels serveis socials públics i de les entitats del Tercer Sector, com la recerca *Els efectes del programa Primer La Llar en els participants a la ciutat de Barcelona*, (Llobet, et al. 2018).

El caràcter longitudinal de l'estudi no només ve donat per la realització de les entrevistes a les dones en tres ocasions durant dos anys, sinó també per l'objectiu de reconstruir els seus itineraris habitacionals de manera retrospectiva. El concepte d'itinerari o de trajectòria ens permet analitzar com les experiències biogràfiques de les persones estan influenciades pels factors estructurals, com ara la classe social, el gènere i l'origen migrant, etc., que incideixen directament en la capacitat d'agència i en la possibilitat d'incidir i modificar la pròpia situació (Bourdieu, 1997). Recollir els itineraris habitacionals, a partir de diferents entrevistes en un marc temporal concret, permet obtenir el testimoni subjectiu d'una persona que viu, experimenta i sobre què impacta un fenomen social, com ara el sensellarisme femení.

Aquests itineraris habitacionals permeten examinar com els eixos interseccionals de desigualtat que afecten les dones en situació de sensellarisme es relacionen amb les seves històries de vida. Aquestes històries no són només una seqüència de fets cronològics, sinó narratives significatives i reflexives sobre l'experiència viscuda i sentida (Ferrarotti, 1981). Aprofundir en aquestes narratives és essencial per identificar i comprendre els factors que influeixen en el disseny i desenvolupament de polítiques i projectes com el VESTA, i que poden ajudar o dificultar el procés de recuperació de les dones participants, des de la seva pròpia perspectiva o segons les seves necessitats específiques (Llobet et al., 2018). La perspectiva teòrica interseccional, que ha estat àmpliament abordada en aquest informe, resulta rellevant en el marc de l'anàlisi del conjunt de totes les entrevistes realitzades.

3.2. El procés d'entrevista: estratègies i dinàmiques d'interacció

El treball de camp es va realitzar en moments diferents, compresos entre els anys 2022-2024, segons la tipologia i els objectius de l'entrevista.

1. Novembre i desembre 2022: **1 entrevista exploratòria amb la comissió de seguiment** del projecte VESTA. **4 entrevistes exploratòries amb cada equip municipal** dels serveis socials implicats.
2. Gener i Febrer 2023. **10 entrevistes biogràfiques** a dones que conviuen amb fills/filles menors, en situació d'exclusió residencial, i que formen part del projecte VESTA des del primer any de funcionament del mateix. **9 entrevistes biogràfiques** a dones que conviuen amb fills/filles menors a càrrec, que es troben en situació d'exclusió residencial i que en l'actualitat són ateses per als serveis socials de Sant Adrià del Besòs, Badalona, Santa Coloma i Montcada i Reixac.
3. Setembre i octubre 2023. **9 entrevistes biogràfiques** i a dones que conviuen amb fills/filles menors, en situació d'exclusió residencial, i que formen part del projecte VESTA des del primer any de funcionament del mateix. **8 entrevistes biogràfiques** a dones que conviuen amb fills/filles menors a càrrec, que es troben en situació d'exclusió residencial i que en l'actualitat són ateses per als serveis socials de Sant Adrià del Besòs, Badalona, Santa Coloma i Montcada i Reixac. **1 entrevista** amb l'equip d'atenció del projecte VESTA de Sant Joan de Déu.
4. Febrer, març i abril 2024. **4 grups focals** amb cada equip municipal dels serveis socials municipals participants. **1 entrevista** amb la coordinació del projecte VESTA del Consorci Besos. **1 entrevista amb** direcció i coordinació del projecte VESTA de Sant Joan de Déu.
5. Juny i juliol 2024. **8 entrevistes biogràfiques** a dones que conviuen amb fills/filles menors, en situació d'exclusió residencial, i que formen part del projecte VESTA des del primer any de funcionament del mateix. **2 entrevistes en profunditat** als fills adolescents de 2 unitats familiars sobre les pròpies experiències en el marc del projecte.

La via de contacte inicial amb totes les dones participants va ser el telèfon, a través de les trucades i missatges de *whatsapp*. Aquesta primera estratègia comunicativa va ser fonamental, en quasi tots els casos, per poder promoure durant les entrevistes una interacció propera, tranquil·la i

d'escolta activa, com a premissa fonamental per incorporar la perspectiva biogràfica i la mirada etnogràfica als itineraris habitacionals. A més, en 2 dels casos, les pròpies dones van demanar realitzar l'entrevista amb l'acompanyament de l'equip d'atenció del VESTA, fet que va generar situacions d'observació suplementàries molt interessants.

Per altra banda, una altra estratègia metodològica que es veu reflectida en els resultats de la recerca té a veure amb el fet que les entrevistes es van desenvolupar, quan era possible, en les llars actuals de les unitats de convivència (tant en el cas de les participants en el projecte VESTA com de les no participants). A més, una part del guió de les entrevistes es va centrar en parlar dels mateixos espais, abordant aspectes clau de l'habitatge i del procés de recuperació com són la tranquil·litat, la convivència i la seguretat percebuda. Les dones que va accedir, van ser fotografiades en aquests espais.

3.3. El procés d'anàlisi

L'anàlisi és progressiva i el contingut s'interpreta a partir de les principals dimensions d'anàlisi identificades durant les 3 fases de la recerca. El buidatge i la sistematització de la informació segueix l'esquema de la taula següent:

Taula 2. Esquema de buidatge i sistematització de les entrevistes

Nom (pseudònim/inicial)	Edat	Fills/filles	Situació administrativa	Situació sociolaboral	Situació habitacional actual
Qui soc en paraules clau					
Història habitacional i situació vital					
Relat migratori					

Parella	
Fills/filles	
Situació administrativa	
Situació laboral/ingressos	
Xarxes de relació	
Traumes i successos vitals estressants	
Violència masclista	
Violència institucional	
Exclusió socio-laborar i explotació	
Factors i recursos personals i relació amb la intervenció	
Què significa tenir una llar?	
Canvis en la vida de la unitat familiar i conseqüències	
Què més et preocupa ara?	
NOMES PER A PARTICIPANTS EN EL PROJECTE VESTA	
Entrar al Vesta/o obtenir pis més estable (mesa, protecció oficial, etc.) provoca:	
Canvis en la forma de relacionar-se amb serveis socials	
Impactes en la situació de violència i/o trauma	
Impactes en la vida quotidiana personal	
Impactes en la vida i desenvolupament fills/filles	

Els ítems identificats ens permeten analitzar què implica i quins canvis genera en aquestes llars monomarentals, aconseguir un habitatge estable, entès i percebut com un entorn de tranquil·litat, intimitat i seguretat, tot i trobar-se en itineraris habitacionals marcats per múltiples situacions de

violències, agressions i abusos⁶, processos migratoris complexos i, en molts casos, en situació d'irregularitat administrativa. Finalment, vam analitzar quin impacte té en les dones sense llar l'acompanyament social intensiu que ofereix el VESTA, així com el canvi i la innovació que aquest model d'atenció suposa per a la intervenció i els serveis socials.

⁶ Es tracta d'una qüestió estructural, cultural i col·lectiva, que es configura en situacions de violència masclista, en les relacions familiars i d'altres tipologia, agressions sexuals, però també situacions/experiències de violències visibles i invisibles, com les institucionals.

4. Els itineraris habitacionals

4.1. El context sociodemogràfic i els eixos de la vulnerabilitat

A partir de les dades facilitades per l'equip del VESTA i les que s'han recollit a les entrevistes biogràfiques, hem esbossat els itineraris habitacionals i un perfil sociodemogràfic de les dones participants i de les no participants en el projecte. En aquest capítol s'analitzen els relats de les entrevistades posant en relació els factors d'exclusió social, que travessen les seves trajectòries vitals, i l'evolució de la seva situació residencial. L'objectiu és identificar els factors que faciliten la recuperació de les llars monomarentals sense llar a partir de les vivències de les dones entrevistades i les seves famílies.

Gairebé la totalitat dels relats recollits, descriuen un contínuum biogràfic d'exclusió residencial que travessa diferents categories operatives ETHOS (veure capítol 2) segons el moment vital i la intersecció amb altres eixos d'exclusió. En altres paraules, ens trobem amb dones que han viscut en un pis inadequat, a causa de la seva massificació, i que en un altre moment, van transitar a un habitatge amb règim de tinença insegur, per no poder assumir el preu del lloguer i/o per viure en situació de violència masclista. Les trajectòries vitals de les entrevistades es caracteritzen per la precarietat econòmica i habitacional i totes elles tenen en comú trobar-se en situació d'exclusió residencial greu o de sensellarisme i esta ateses pels serveis socials d'un dels municipis implicats en el projecte.

L'altre condició en comú de totes les entrevistades és la de mare. En aquest sentit, la maternitat, com a situació vital i condicionant del projecte de vida i de la necessitat d'habitatge, s'ha considerat un element clau en l'anàlisi dels impactes del projecte. La franja d'edat en la que es troben les entrevistades, el seu moment vital i la configuració de la seva unitat de convivència suggereix dividir-le en dos grans grups. Per una banda, les que tenen entre 25 i 40 anys, tenen un o dos fills/filles i estan en una etapa de criança infantil, i les d'entre 40 i 55 anys, que tenen entre un y tres fills/filles, pre-adolescents o adolescents i, en algú cas adults que viuen de forma independent.

11 de les 19 dones entrevistades han viscut processos migratoris transnacionals: 1 dona va migrar durant l'adolescència amb la seva família biològica, i les altres 10 van viure un procés migratori transnacional durant l'edat jove/adulta. Entre aquestes últimes: 5 van migrar amb les parelles i els fills/filles, 3 van migrar acompanyades només dels/les infants i 1 va migrar sola i posteriorment va portar a terme un procés de re-agrupació familiar. Finalment, només 1 va experimentar la maternitat en el context migratori d'acollida.

Un altre eix de vulnerabilitat, que condiciona les oportunitats vital i l'accés a l'habitatge és la salut. Tenint en compte que les persones neixen, creixen, viuen i envelleixen dins d'un sistema de salut situat en un context determinat, i que la distribució dels recursos econòmics, socio-polítics i culturals és desigual (Dahlgren i Whitehead, 1992), els relats de les dones entrevistades ens permeten aprofundir en la relació entre l'exclusió residencial i l'estat de salut. Vuit de les 19 dones pateixen problemes de salut greus, que limiten les seves possibilitats d'inclusió socioeconòmica, reduint les oportunitats en l'àmbit formatiu i laboral. En alguns casos, no hi ha pronòstic de recuperació i, de fet, una de les protagonistes d'aquesta recerca va morir el mes de febrer del 2024.

Els processos migratoris, l'estat de salut i les circumstàncies familiars condicionen també les oportunitats d'obtenir ingressos. Totes les dones entrevistades es troben excloses del mercat laboral. En aquest sentit, les possibilitats d'inserció estan condicionades per disposar d'estabilitat residencial, per la capacitat d'articular estratègies de conciliació i per la formació. En relació amb el nivell d'estudis, totes afirmen tenir el graduat escolar, 4 tenen un grau de formació professional (2 de les quals són titulacions estrangeres no homologades) i 2 tenen estudis universitaris no homologats.

Per últim, com s'identifica en el capítol 2 a partir de la bibliografia, la violència masclista és per les dones un factor de risc d'exclusió residencial especialment poderós. La violència masclista ha estat present a la vida de 18 de les 19 entrevistades i ha condicionat profundament les seves relacions familiars, les oportunitats vitals i laborals i la seva relació amb l'habitatge, interaccionant amb altres factors de desigualtat com la condició de migrant i la situació d'irregularitat administrativa.

4.2. Els itineraris habitacionals i la violència masclista

La violència masclista, en especial l'exercida per la parella, travessa de forma determinant les biografies de totes les dones i marca els seus itineraris habitacionals fins el punt de ser un causant de processos d'exclusió residencial. L'anàlisi de les entrevistes realitzades, ens permet afirmar que la violència masclista és un eix d'opressió i desigualtat, que contribueix amb molta força a la situació de vulnerabilitat multi-dimensional en la qual es troben aquestes dones, i que pren més força quan hi ha infants i/o adolescents a la llar.

Pero claro, yo hinchadita a palizas. Y te hacen creer que eso es lo correcto. (..) Y mis hijos y yo, siempre callados, nunca hemos dicho nada. Fue una cosa que... muy mal. A mis hijos los ha puesto en pelotas ahí, en la puerta de casa. Ahora mis hijos me dicen que todo eso ha pasado por mi culpa,

porque yo lo he permitido. A lo mejor sí, pero bueno, yo tenía muchísimo miedo. (Entrevistada 12, VESTA)⁷

En la cita anterior es descriu què significa viure en un espai insegur, on la quotidianitat està condicionada per relacions violentes, que interpel·len tots els membres de la unitat familiar i des de diferents dimensions, com per exemple la relació materno-filials. Tant si les criatures han estat víctimes directes d'aquesta violència com si l'han presenciada durant anys, aquestes experiències són determinant per al seu desenvolupament. De fet, després d'haver viscut aquestes situacions, la necessitat d'una llar segura i un espai de tranquil·litat emergeix amb força en tots els relats recollits, esdevenint un punt de partida fonamental per al procés de recuperació.

Les situacions de violència a les que han estat sotmeses la majoria de les dones entrevistades inclouen episodis molt durs, que no només impliquen la parella, com assenyala una d'elles quan narra el moment en que els seus pares la van obligar a tornar a viure amb el seu marit després d'intentar fugir del que era casa seva. De les successives violacions en van néixer 2 dels 4 fills.

(Mis padres)) me hicieron volver a vivir con él, me quitaron el pasaporte. Y entonces pensaba que si le daba todo lo que me pedía y estaba contento, me dejaría en paz, pero no era verdad. Y así nacieron los dos pequeños. (Entrevistada 11, VESTA)

En la següent cita, una de les dones entrevistades, que va viure durant molts anys en situació de violència masclista, explica què significa haver obtingut una llar per viure amb la seva filla i els seus fills, gràcies al projecte VESTA.

Poder estar sentada en el sofá con mis hijos mirando la tele. Antes nos encerrábamos en la habitación hasta la mañana siguiente. Cada día que salía del trabajo llamaba a mi hija y le

⁷ Per respectar l'anonimat de les entrevistes, les hem codificat amb un número aleatori, que apareix en la descripció: Entrevista 1. Quan la dona entrevistada és participant del VESTA, ho especifiquem (Entrevista 1, VESTA). Quan la cita fa referència a l'itinerari d'una dona que no és participant del VESTA, només afegim el número: (Entrevista 1).

preguntaba: “¿Qué tal hoy?” Y entonces ella me decía: “Muy mal mama... ha vuelto del bar, mejor que te esperes y ya te aviso.” Yo sólo tenía gana de ir a casa con mis hijos, pero en cambio me quedaba en la escalera, hasta que mi marido no se quedaba dormido. (Entrevistada 13, VESTA)

Les dones participants del projecte manifesten la seva satisfacció per viure en un habitatge propi amb els seus fills i filles, sense experimentar el risc constant d'agressió ni tampoc de separació dels infants, causat per les seves ex-parelles, i en algun cas per l'entorn familiar o les pròpies institucions. És rellevant que aquesta percepció de major seguretat permeti avançar en el procés de recuperació per violència masclista, una idea que reforcen les mateixes professionals, senyalant què s'obren noves possibilitats per intervenir en qüestions latents.

L'entrada al Vesta implica un gran canvi en la vida dels seus fills, que recuperen tranquil·litat i tenen l'oportunitat per superar el trauma del desnonament i de la violència patida. També s'ha pogut treballar el tema del punt de trobada amb aquest senyor, perquè no hi volen anar, especialment la nena... li té por. (Entrevista equip d'atenció, SJD)

En la quasi totalitat de les entrevistes realitzades, la violència masclista en la parella és un detonant central en relació amb la pèrdua de l'habitatge, com també la pèrdua dels recursos econòmics per pagar el lloguer/hipoteca, fet que també condiciona l'estabilitat psicològica i emocional d'aquestes famílies que: “cada dia espero que llegué la carta, cada dia tengo miedo de quedar-me en la calle con mi hijo”(entrevistada 17).

En aquest context, la falta d'una xarxa relacional sòlida intensifica encara més la vulnerabilitat habitacional d'aquestes dones, que es veuen amb la necessitat de buscar qualsevol solució per obtenir un sostre, encara que resulti ser un habitatge insegur i inadequat per a les mares com per als seus fills i filles. De fet, si continuem analitzant de manera comparativa els relats de les dones que participen en el projecte VESTA amb els de les que no hi tenen accés, observem que la manca d'un habitatge i d'un acompanyament social intensiu i integral, dificulta i genera barreres per

assolir una vida digna. En aquest sentit, els nens i les nenes en surten altament perjudicats i, a diferència dels canvis positius que apunten les participants del VESTA, les necessitats i dificultats d'una família monomarental en situació de sensellarisme s'enquisten.

En el último piso donde estuve viviendo, me alquilaron una habitación dos hermanas y resulta que una de ella me robaba, que se me metía en la habitación y me cogía mis cosas. Me desapareció un reloj y mi hijo estaba enojado, estaba muy mal, estaba muy nervioso y me pedía que no le dijera nada a la señora. “Mama, no quiero estar aquí”. Y entonces pasaba más tiempo en la calle y tiene 15 años. Desde el año pasado, en el Instituto, lo veían distraído, y él siempre había ido bien, antes se llevaba bien con todo el mundo. (Entrevista 7)

A la llum de tot l'exposat, la violència masclista es configura com un entramat complex de situacions traumàtiques, que queden recollides en aquests itineraris habitacionals, les qual perduren en el temps i hi intervenen diferents factors. Un d'aquests factors, que pot actuar tant com a determinant de l'exclusió residencial y tant com a conseqüència, és la salut. En aquest context, el consum/abús de substàncies i d'alcohol apareix sovint en les entrevistes, per explicar el punt de partida, les conseqüències i impacte que té la violència viscuda en el procés de deteriorament físic i emocional: “ya me dejé, no miraba por mí, no comía y sí bebía. Me di a los baiylis, al fumar, me eché a los porros y todo eso me trajo muchísimos problemas.” (Entrevista 19, VESTA).

Gràcies a l'aposta metodològica d'aquesta recerca longitudinal, que ens va permetre establir una relació propera amb les dones, durant la segona i tercera entrevista vam poder aprofundir més en el relat dels traumes, dels problemes de salut associats, del patiment arrelat en els seus cossos, les pors i la pèrdua d'autonomia, fins i tot per sortir soles al carrer. Alhora, preguntar sobre els canvis que elles mateixes identifiquen i valoren com a resultat de l'experiència del VESTA va portar a respostes com: “ya no tengo miedo cuando me quedo a casa sola y tocan el timbre”, “puedo salir, coger el metro y llegar a Barcelona, esto antes no lo podía hacer”. Per tant, la quasi totalitat de les

dones del VESTA expressen sentir-se segures i capaces per tirar endavant, fins i tot quan es retiri la intervenció social. Clarament, i com era previsible, aquest procés d'empoderament, relatat des de les accions de la vida quotidiana de qualsevol persona, no es percep en les altres dones entrevistades, que segueixen en situació de sensellarisme i precarietat.

Yo no tenía ganas de vivir y estaba hundida, llevaba nueve años ya con maltrato, maltratos físicos y psicológico i 'esto' es lo mejor que me ha podido pasar en la vida. Vesta y los trabajadores que trabajan en VESTA. Y mi Lourdes, Josemi, Miriam, es que incluso he estado mala y me han estado preguntando "¿cómo estás?" Me han visto llorar y han llorado conmigo. Ellos me levantaron pa arriba y me dieron lo que me hacía falta: un techo, cuatro paredes (...) ánimo, cariño, i que se preocupan por mí. Me siento como protegida. (Entrevistada 4, VESTA)

En situacions d'inseguretat residencial, la presa de consciència i la possibilitat d'agència sobre el mateix procés de canvi resulta més complex, irregular i lent. Davant d'un ordre de desallotjament, per exemple, que podria configurar-se com una via de fuga de la situació de violència masclista, la impossibilitat d'obtenir una habitatge retarda o entorpeix sense cap dubte l'inici del procés de recuperació. Finalment, i per concloure aquest apartat, és necessari reforçar la idea que tenir una llar, on es pugui viure sense por amb els propis fills i filles, és indispensable per poder tenir oportunitats de reprendre el control sobre la pròpia vida i revertir els altres eixos de desigualtat que hi intervenen.

Me están dando entrevistas, apoyo psicológico y emocional, muchas cosas... también entrevistas por el tema de pisos compartidos. Y claro, ahí está el problema... sería irme en un piso compartido con otras familias e yo sola me iría ya, pero con los críos... Me ha destruido tanto esta persona, que lo que me queda es levantar cabeza, pero este trabajo me está costando mucho. (Entrevistada, 3)

4.3. Els itineraris habitacionals, el relat migratori i altres violències

Si en el marc de la mirada interseccional de l'exclusió residencial, observem com interactuen la violència masclista amb els processos migratoris, constatem que els efectes de les experiències de violència s'amplien i tenen efectes especialment intensos. Els relats migratoris de les entrevistades incorporen descripcions de violències en l'àmbit de la família nuclear i extensa tant en el país d'origen, com en el trànsit migratori i en el país d'acollida o residència.

En alguns dels casos, les dones han explicat que la migració ha estat una via de fugida de la situació de violència masclista per part de la parella i que s'han dirigit a les xarxes familiars de suport per buscar un lloc on viure amb els fills i filles sense trobar el suport necessari per començar un nou projecte de vida.

Mi hija ya estaba en Barcelona con mis padres, y me fui con el niño. Pero me decían que tenía que volver, que era mi culpa y lo de que me pegaba no había manera que lo entendieran. Esto me lo hizo él aquí con una botella de mermelada, aquí, me empujó en la escalera. Entonces no puedo más. ¿Sabes? Aquí ya no puedo más. (Entrevistada 11, VESTA)

Les solucions habitacionals post-migratòries més habituals passen per la xarxa familiar i/o relacional extensa. Les entrevistades descriuen, en tots els casos, pisos massificats on cal estirar un matalàs al terra a la nit per dormir, o espais molt petits sense finestres, i altres solucions d'infrahabitatge encara més precàries. Algunes d'elles recorden la relació amb les persones que 'acullen' com una mena d'esclavatge en el que s'exigeix assumir totes les tasques de la llar. L'exposició a situacions de violència física i psicològica és una constant entre les entrevistades.

En aquest 'moment' dels relats compartits per totes les dones, s'evidencia un consens sobre el fet que no tenen cap altra opció de sortida, ja que l'objectiu prioritari és protegir els/les infants i oferir-los noves oportunitats. En cap de les entrevistes dutes a terme, i en relació a aquesta fase inicial del procés migratori, es fa al·lusió a la possibilitat de demanar ajuda als Serveis Socials o altres entitats. La causa més habitual és el desconeixement dels mecanismes institucionals i l'assumpció de que el suport dels serveis socials només es materialitza en ajudes econòmiques de baixa quantia econòmica per cobrir l'alimentació: "yo no sabía que existían, y me lo dijeron en el cole, que podía ir a pedir ayuda, pero no expliqué nada de lo que me pasaba, solo quería comida." (Entrevistada 7). A posteriori, sí que sorgeixen reflexions entorn la importància de conèixer els recursos existents per buscar fórmules de supervivència vàlides i que siguin font de benestar per a tota la unitat familiar.

Si hubiera sabido lo que sé ahora, me hubiera marchado antes. Me decía que me iba a quitar el niño, y que tendría que volver a mi país. En cambio ahora ya sé que no es verdad. (Entrevistada 17)

Mis suegros me decían de que la niña se fuera a vivir a Perú con ellos, que allí estaría mejor y yo lo pensé por si tenían razón, pero mi asistente me decía que no, que la niña conmigo y que yo podía, y entonces ya vine a vivir aquí (pis del VESTA). (Entrevistada 14, VESTA)

Per altra banda, tenir una referència social i un acompanyament establert, ha estat fonamental en alguns dels casos, per prendre consciència de la pròpia situació, per empoderar-se com a mares i poder abordar les necessitats dels fills i filles, especialment quan es presenten trastorns i necessitats de suport terapèutic i educatiu o altres dificultats relacionades amb la salut. Quan no es coneixen els canals, i no existeix cap via oberta d'atenció social, l'eix de vulnerabilitat és més intens.

Quan la xarxa familiar o de 'coneguts' no existeix o falla, una altra experiència habitacional que apareix en els relats és la del mercat irregular de pisos compartits, on la convivència és

extremadament complexa per a elles i els seus fills/filles. En aquesta tipologia d'habitatge insegur, les situacions de risc i també la percepció d'inseguretat són molt elevades. En aquestes situacions, en les quals tots els espais d'un pis acostumen a estar habilitats com a 'habitacions', les dones relaten una quotidianitat viscuda amb por i tancades a l'habitació, la qual es transforma en l'únic 'espai' per a tota la unitat familiar. Les estratègies i els recursos passen per "quedarnos en el parque toda la tarde, el problema es cuando empieza a hacer frío". (Entrevistada 9).

La irregularitat és un condicionant fonamental del procés migratori. Obtenir el NIE i el permís de treball és un objectiu compartit per totes les dones en situació d'irregularitat. Quan es viu en situació d'irregularitat, les estratègies per accedir a una solució habitacional prenen formes molt diverses: canvis constants d'habitatge que condicionen la vida de les persones adultes i dels infants, haver de viure amb menors en espais encara més inadequats que una habitació,

E: ¿Por lo tanto, por cuantas habitaciones has pasado, des de que vives aquí?

D: No sé, pues ni las puedo contar. El año pasado me tuve que pasar como cinco veces, este año ya llevo una y ahorita me tengo que volver a pasar, mi niño lo pasa muy mal. Nos tocó vivir en un balcón, ¡imagínese!... septiembre, octubre y parte de noviembre. Así, en un balcón hacia afuera, destapado, abierto... hacia la calle y con... colchón. Pero el piso era muy pequeño y no había otro sitio. Entonces me tocó quedarme ahí con mi niño. ¡Es que lo hemos pasado muy mal!" (Entrevistada 7)

La irregularitat administrativa també es determinant per aconseguir ingressos i per entrar al mercat laboral. De vegades, comporta que aconseguir una feina remunerada s'interpreti des de la gratitud, donant lloc a experiències de dependència i explotació.

Trabajaba planchando cortinas, pero me dijeron 'Como que no tienes papeles, estarás en el sótano.' Y allí estuve meses, había poca luz y me faltaba el aire. Y como que tenía que moverlas yo sola (las cortinas), eran muy grandes y me salió un problema aquí en el hombro y ahora ya me duele y no

puedo mover bien el brazo. ¡No! Me ayudaron mucho porque yo no tenía papeles y necesitaba trabajar. (Entrevistada 7)

Tal com s'ha abordat ja en l'anterior apartat, el deteriorament de la salut és habitual en la vida de les dones que encapçalen aquestes llars monomarentals. Quan els problemes de salut interaccionen amb el procés migratori i la irregularitat, les possibilitats d'obtenir ingressos i accedir a un habitatge adequat es redueixen dràsticament. Aquesta manca d'un espai íntim i estable no només impacta en la salut personal de la dona, sinó també en la cura dels infants. Així, l'auto-cura, la cura dels fills i filles, i el suport emocional sovint queden en un segon terme davant l'allau d'urgències a les que han de fer front. Com explica una de les participants en el projecte:

Yo trabajé muchos años en una cocina, y lo tuve que dejar porque estoy enferma. Antes de entrar aquí, empecé con mucha tos. Y las tos no me paraba, y tosiendo.... Y tosiendo. En el trabajo ne decían: “ Vete a urgencias.”. Y pensaba, que me voy a urgencias y ¿que le voy a decir, que tengo tos? Pues nada, sigo trabajando con la tos.... Me detectaron cáncer en los dos pulmones y hígado. ¿Mira que ha pasado cuando finalmente hemos tenido piso,? (Entrevista 11, VESTA)

En aquest cas, la malaltia i defunció de l'entrevistada va generar una situació no prevista en el disseny del VESTA. En un programa que té com a finalitat última acompanyar en la recuperació de l'autonomia va haver d'oferir un suport a la dona en l'etapa final de la seva vida i als seus fills per fer front a la pèrdua i al dol. Disposar d'un espai adequat ha permès no només acompanyar el procés de deteriorament de la salut amb dignitat, sinó també oferir suport als fills amb la flexibilitat necessària per permetre'ls romandre al pis un temps prudencial per buscar una altra solució habitacional⁸.

⁸ El projecte VESTA està adreçat a dones soles amb fills i filles. Quan la mort de la mare condiciona el dret dels fills per mantenir-se al pis, la coordinació del projecte manté l'habitatge i el suport social fins que als sis mesos poden llogar un pis al mercat ordinari gràcies a que el més gran, major d'edat, aconsegueix una activitat laboral amb ingressos estables. .

Un dels criteris per participar al VESTA és tenir la situació legal regularitzada o, com a mínim, que aquesta sigui regularitzable a curt termini. És evident que les polítiques migratòries incideixen directament en les trajectòries vitals de les persones migrades, en aquest cas mare soles, i en els sistema d'atenció social, generant barreres als processos d'inclusió i reducció de les desigualtats. Malgrat que el VESTA no disposa de la capacitat ni dels recursos per abordar les problemàtiques estructurals derivades de les polítiques migratòries, l'anàlisi posa de manifest que el projecte ofereix oportunitats per mitigar-ne els efectes i millorar les condicions de vida de les participants.

Trabajaba en negro en una fábrica, no tenía permiso de trabajo, y lo que cobraba lo tenía que dar todo. Cuando presenté los papeles, le tuve que pagar a mi cuñado, me pidió 5000 euros. Él me decía lo que tenía que presentar, como que yo no sabía nada. No sabía el idioma, y no entendía. Lo que cobraba se lo quedaba todo mi cuñado, no me daba ni para comprar compresas. (Entrevista 6, VESTA)

Quan no es té un bon domini de la llengua del país d'acollida i tampoc es compren com funciona el sistema, les oportunitat per revertir situacions de desigualtat son escasses. En aquest context, disposar d'un habitatge més o menys estable i comptar amb un acompanyament intensiu i flexible pot generar canvis significatius en el procés de recuperació, especialment després de gairebé tres anys d'intervenció.

Abans d'entrar al Vesta, quasi no parla castellà i aquest fet la marca molt. Però la dona d'ara és molt diferente de la de fa dos anys. Abans tenia molts temes que la preocupaven i la ocupaven: els fills, el tema del pare... del divorci i actualment, com que tot està millor, pot pensar de tirar endavant sola. Va a una entitat que l'està ajudant per aprendre a buscar feina, i tenir tot el que necessita per poder fer la cerca. Ara que el nen i la nena estan millor, pot plantejar-se buscar feina... encara que les possibilitats per a mares soles son poques, i si no son d'aquí, encara menys. (Equip d'atenció VESTA).

Per concloure, un altre tema que emergeix de l'anàlisi de la dimensió migratòria en relació amb les trajectòries habitacionals és la manera com s'aborda la perspectiva de la diversitat cultural en el marc de la intervenció. Una de les dones entrevistades, usuària dels serveis socials, descriu les dificultats d'haver de compartir pis assignat per la xarxa pública amb una altra família: "Cuando me dieron este piso, ya estaba viviendo allí una familia africana, con una niña también. Comían a horas extrañas, cuando yo quería dormir, estaban en la cocina haciendo bulla. Y creo que ella estaba celosa (se refiere al marido). Y ya empezaron los pleitos de los niños, fue un infierno". (Entrevistada 9). Aquest fragment d'entrevista descriu situacions de vida quotidiana que ens permeten reflexionar sobre la necessitat de conèixer i tenir presents les característiques socioculturals de les unitats familiars especialment en recursos habitacionals compartits, garantint així un acompanyament professional que faciliti la convivència i ofereixi mediació en les mateixes relacions entre famílies.

En aquest context, és molt important reduir l'impacte sobre les dones i els infants dels possibles conflictes fruit d'estils de vida i rutines diferents i, en canvi, aprofitar les situacions de convivència com a oportunitat per l'apoderament i la sororitat, tot oferint suport professional per establir aquest vincle amb altres dones amb experiències i situacions vitals compartides: " La situación es la que es, y no tenemos que adaptar todas. Por eso, cuando llegó Djamila, le preparé un cartel que decía ¡Bienvenida!, para que se sintieran bien, acogidas." (Entrevistada 9).

4.4. Els itineraris habitacionals i la relació amb la intervenció social

La referència als serveis socials no sorgeix de manera espontània en les diferents trobades amb les entrevistades. Per aquest motiu, es va incorporar una pregunta específica sobre el primer contacte amb aquests serveis per reconstruir el relat de les seves interaccions amb el sistema

d'atenció social. En tots els casos, la necessitat de suport econòmic per cobrir necessitats bàsiques com l'alimentació, la roba o l'allotjament per als fills i filles ha estat la primera motivació per adreçar-s'hi. A més, un altre desencadenant per acudir als serveis socials és un canvi en la situació vital, com ara la maternitat: "Si estás tú sola, o con tu pareja, te buscas la vida o vas a compartir piso... Pero ya con el niño, la cosa cambia." (Entrevistada 10). En el cas de les dones que hi acudeixen quan ja són mares, també emergeixen altres experiències traumàtiques que han suposat un gir en les seves vides i en la dels seus fills i filles, creant així la necessitat de demanar suport.

Yo nunca había ido a los Servicios Sociales cuando mi marido estaba vivo, él trabaja, yo también. La P. iba a la guardería, y pagaba por una privada. Todo estaba bien. Nunca pedí ayuda, allí están los registros de la asistenta. Pero, cuando me quedé con todos los gastos ya no me alcanzaba, y ya con la pandemia, me quedé sin trabajo. Però nunca supe bien de les ayudas ... me cambiaban una asistenta, y una asistenta y otra asistenta y a todas le explicaba el tema, y una me dijo: "tú eres joven y puedes trabajar." (Entrevistada 14, VESTA)

Un element important a subratllar en aquest context és el desconeixement sobre què són els serveis socials, en general, i sobre els circuits i les possibilitats de suport i acompanyament, en particular. Quan aquest desconeixement s'acompanya d'altres factors, com les dificultats amb l'idioma, les conseqüències es converteixen en un eix addicional d'opressió i discriminació.

Al poc temps d'arribar, troba feina, perquè abans no tenia cap ingrés. Però li apareix una al·lèrgia al blat, la tenen que hospitalitzar i tot! I aleshores no pot seguir treballant, i el senyor de la panaderia li fa signar una baixa voluntària. Al no entendre l'idioma, ni com funcionen les coses, la signa. Aquest tema la penalitza, perquè si deixes la feina voluntàriament no pots obtenir una RGC o una RMI. (Entrevistada 1, VESTA. Realitzada amb el suport de l'educador)

D'aquesta manera, quan hem preguntat sobre "per a què serveixen els serveis socials?", ens diuen en els 19 casos, que són per obtenir ajudes econòmiques i per cobrir necessitats d'habitatge. Quan

la pregunta és si creuen que els serveis socials contribueixen en millorar la seva vida, totes les respostes convergeixen sobre la percepció del tracte rebut ja que: “el dinero no lo es todo. Hay veces que necesitas que te escuchan.” (Entrevistada 17)

La primera vez, un poco mal, porque no me creía... que no se creía que yo estuviera en una mala situación y que no cobraba nada. Y claro, yo estaba embarazada y tenía sólo 17 años. Yo no voy a ir para pedir ayuda por pedir. Cuando vas... es porque realmente lo necesitas. (Entrevistada 2)

Ser escoltada, no ser jutjada, tenir un espai per explicar com “me siento y que te llamen solo para saber cómo estás (...)”, són dimensions que identifiquem una i una altra vegada en els itineraris habitacionals, i que ens permeten parlar dels diferents graus en el marc de la relació amb els serveis socials. La percepció negativa és alimentada per la impersonalitat i l’anonimat de les professionals que per a les entrevistades triguen molt a tenir nom i cara: “se va una y viene otra” i “no sirve para estar mejor” (Entrevista 16, VESTA). La relació amb els serveis socials canvia radicalment quan la persona referent és coneguda i s’estableix un vincle personal: “me cambiaron de nuevo y de repente todo cambió: apareció Jennifer.”(Entrevista 2). És habitual que les entrevistades recordin el moment en que la seva situació comença a millorar relacionant-lo amb una professional concreta.

Con la actual, con la última sí que me ha brindado muchísimo, y yo le estoy muy agradecida. Ha sido la que me ha ayudado más que todas con las que he pasado, y para mí es la mejor persona de las que hay ahí. De verdad! Porque si he necesitado cualquier cosa, estaba ahí y me ha llamao. Yo perdí un bebé de siete meses y ella me estuvo llamando, estuve ingresada con COVID, y estaba ingresada en el hospital y ella me llamaba y eso para mí... (llora...) fue bárbaro. (Entrevistada 2)

Les professionals entrevistades situen aquest moment de distància i impersonalitat en la relació que descriuen les dones a les unitats de primera acollida (UPA) i sostenen que quan les usuàries passen a tractament es pot treballar el vincle que fa la relació més agradable i constructiva.

Tanmateix creuen que “a la trinxera, a la primera línia de foc, has de donar sempre la cara, però tampoc tens els recursos ni les opcions que necessiten aquestes dones; és molt dur.” (Entrevista, educadora social EBAS). Les tècniques referents dels casos analitzats són conscients que el temps entre aquests visites més impersonals a les de tractament i seguiment, sovint és massa llarg i per tant es perden oportunitats d'èxit de la pròpia intervenció.

En el cas de les unitats familiar del VESTA, entrar al projecte marca una diferència important en relació amb la qualitat, efectivitat i impacte de l'acompanyament social. En primer lloc, s'ofereix un acompanyament integral a la pròpia llar on els plans de treball responen a les característiques de cada unitat familiar i a les necessitats de les dones i les seves famílies. És l'equip que es desplaça a l'espai que les dones consideren com a propi, fet que facilita generar entorns de tranquil·litat i seguretat. Aquest acompanyament intensiu s'adapta a cada cas, s'efectuen gestions i es manté presència en totes les accions o processos iniciats (jutjats, metges, psicòlegs, etc.). També s'ofereix suport en la gestió burocràtica de documentació i ajudes (rendes, NIE, causes de divorci, beques de menjador, casals d'estiu, entre d'altres) i en el manteniment de la llar. Finalment, en línia amb l'enfocament integral i intersectorial del projecte, es dona orientació per a la inserció sociolaboral i suport psicològic quan es valora necessari.

No obstant aquest sòlid plantejament inicial, l'anàlisi de les experiències d'intervenció del projecte VESTA és fonamental per il·lustrar les dificultats que afronten les llars monomarentals amb pocs recursos i sense suport familiar a l'hora de combinar la cura dels fills amb la participació en formacions orientades a la recuperació de l'autonomia i la reinserció laboral. Quan algunes de les participants d'aquesta recerca comencen a assistir a les activitats formatives previstes en els seus plans de treball, les dinàmiques familiars es compliquen. En aquest context, es fa evident que abordar les experiències traumàtiques, que han afectat tant la salut emocional de les mares com el desenvolupament emocional i conductual dels fills i filles, conjuntament amb la reinserció laboral és un procés altament complex.

La manera en què plantejes la intervenció i els objectius d'un pla de treball, igual que la vida de les persones, canvien i cal ser flexibles per a adequar-se a la realitat. Ens vam adonar que era necessari replantejar l'acompanyament perquè les relacions familiars estaven tocadetes y també perquè no podien conciliar de cap manera. Aquestes dones no poden treballar, quina mania en que han de treballar! Ja tenen prou amb la cura dels fills. (Equip d'atenció VESTA)

Aquestes experiències posen de manifest la necessitat de flexibilitat en els plans de treball i la capacitat de redirigir les dimensions centrals del procés de recuperació. Aquest aprenentatge és clau per reconèixer que els plans inicials no sempre generen els canvis esperats, sinó que poden revelar traumes i problemes no resolts. Per tant, el model d'intervenció es basa en la flexibilitat, adaptant els plans de treball a les circumstàncies inicials i considerant els canvis en la realitat familiar a mesura que avança la intervenció. Aquesta orientació de la intervenció posa èmfasi en l'autocura, la cura i l'atenció a les relacions maternofilials, aspectes que, abans de l'experiència del VESTA, no es consideraven necessitats prioritàries, tal com també han expressat els joves entrevistats

Entrar en el VESTA fue un apoyo, estaba más estable y más unido a mi madre. Antes, era una relación más separada, porque no era buen momento para mí y tampoco para ella y pues era más complicado vernos y estar juntos. Y creo que a ella también le ha ayudado muchísimo tener la casa y l'ayuda de VESTA. El tener ese momento de pararte y saber que estás quieto, estás estable y puedes avanzar con tu vida, y no quedarte estancado porque tienes demasiados problemas. (Entrevista 21, VESTA)

El testimoni recollit evidencia com el projecte VESTA ha contribuït a estabilitzar les relacions materno-filials i a crear un entorn tranquil i segur per al desenvolupament emocional de les mares però també dels fills i filles. Aquesta estabilitat emocional i familiar és fonamental per avançar en altres dimensions del procés de la intervenció, en el qual la relació entre professionals i persones ateses juga un paper central.

Quan s'aborda aquest tema en el context de la interacció amb els serveis municipals, les dones expressen trobar a faltar un tracte més personalitzat i humanitzat i una relació professional-usuària construïda sobre la confiança. La planificació i gestió de les entrevistes, que està vinculada al propi model organitzatiu i a les càrregues de treball, és un bon exemple ja que es percep i s'explica sovint de forma negativa.

Antes, quedaba con la asistenta una vez, a lo mejor cada dos semana, pero no te escuchaban... porqué siempre tenían prisa. Pero Miriam y Josemi se organizan muy bien, tienen unas cuantas familias, entonces pues miércoles ya quedan conmigo. ¡Ese miércoles se lo dedicamos a ella!, ya sea para hablar, firmar papeles o lo que tenga que ser, el martes para fulana... es que todas, todas estamos separadas. (Entrevistada 4, VESTA)

5. El projecte Vesta.

5.1. Context i disseny del projecte

Durant l'any 2016, el Consorci Besòs, administració pública local orientada a la gestió, promoció i coordinació d'accions de desenvolupament territorial dels municipis de l'Eix Besòs⁹, va posar en marxa l'Agenda Besòs. Aquesta iniciativa va néixer amb l'objectiu de definir una estratègia d'accions i projectes compartits per millorar, transformar i organitzar els recursos socioeconòmics, culturals i tecnològics del territori, incidint en àmbits rellevants de les polítiques públiques i socials. Una àrea d'acció important és l'habitatge i la cerca de respostes eficients i d'impacte en relació amb el fenomen de l'exclusió residencial i del sensellarisme.

L'Agenda Besòs es va dotar de diferents instruments de governança i de treball col·laboratiu per dissenyar projectes i implementar polítiques socials innovadores. Un exemple és la Taula Social del Territori Besòs, coordinada pel Consorci Besòs i amb la participació de diverses administracions¹⁰ i entitats del Tercer Sector¹¹. La xarxa d'aliances entre entitats i administracions i experiències inspiradores com el projecte Ínsula, engegat l'any 2019 per la Fundació Mambre, la Fundació Formació i Treball, Càritas Barcelona i Sant Joan de Déu Serveis Socials Barcelona, va facilitar el disseny i la posada en marxa del projecte VESTA.

El VESTA neix per d'atendre dones soles sense llar amb infants a càrrec, oferint-los l'accés a una habitatge amb un acompanyament social intensiu. Igual que molts projectes “housing led” que han

⁹ Sant Adrià del Besòs, Badalona, Santa Coloma, Montcada i Reixac, els districtes barcelonins de Sant Martí, Nou Barris i Sant Andreu i l'Àrea Metropolitana de Barcelona.

¹⁰ Eix Besòs.

¹¹ Sant Joan de Déu- Serveis Socials. Càrites Diocesana-Barcelona, Fundació Formació i Treball.

anat impulsant entitats i administracions locals arreu d'Europa durant la darrera dècada, el projecte VESTA proveeix un habitatge unifamiliar estable com a primer pas en el procés de recuperació i sortida de l'exclusió residencial. Un cop estabilitzada temporalment la situació residencial s'articulen els suports socioeducatius per a què les persones ateses reconstrueixin el seu projecte de vida.

Es tracta d'un projecte coproduït per administracions públiques (Consorti del Besòs i els ajuntaments de Badalona, Sant Adrià, Santa Coloma i Montcada i Reixac) i entitats del tercer sector (Sant Joan de Déu - Serveis Socials, Fundació Mambré, Fundació Formació i Treball, i Càritas de Barcelona). Segons s'indica en el document tècnic del projecte, el VESTA es presenta com: "la primera experiència de coproducció supramunicipal al territori Besòs, amb la participació d'entitats públiques i privades."

5.2. Característiques i funcionament del projecte

El VESTA és un projecte d'acompanyament social adreçat a dones amb fills i filles menors d'edat que es troben en situació d'exclusió residencial greu. Tal com s'ha referenciat al capítol 4 d'aquest informe, podem considerar que es troben en situació de sensellarisme. Les dones participants accedeixen a un habitatge de manera temporal (inicialment durant tres anys) i reben un suport social que es coordina amb els serveis socials bàsics del seu municipi. El projecte adopta una perspectiva integral i integrada: es centra en les necessitats de les dones i els seus fills i filles per abordar les problemàtiques derivades de l'exclusió de l'habitatge, la pobresa econòmica, els dèficits de formació i d'ocupabilitat, i les traves per accedir a altres serveis i sistemes de protecció.

Es tracta d'un enfocament holístic que es basa en la idea que les necessitats de les persones no poden ser resoltes de manera aïllada i proposa una resposta que aborda tots els factors d'exclusió social que dificulten l'autonomia. Això implica que l'acompanyament social pugui activar recursos i

suports en diferents àmbits: psicològic i emocional, formatiu i laboral, i jurídic. L'equip d'acompanyament social del VESTA promou l'empoderament i la participació activa de la persona atesa en el seu propi procés d'atenció.

5.2.1. POBLACIÓ OBJECTIU I CONTINGUT

Les famílies participants en el projecte són unitats monomarentals, ateses pels serveis socials dels quatre municipis del Besòs esmentats (Santa Coloma de Gramenent, Sant Adrià del Besòs, Montcada i Reixac, i Badalona), que viuen en situació de sensellarisme. Cal que les participants tinguin nacionalitat espanyola o NIE¹² per tenir opció d'obtenir ingressos a través de prestacions com la Renda Garantida de Ciutadania o l'Ingrés Mínim Vital. Un cop accedeixen a aquestes prestacions han de contribuir al co-pagament del cost de l'habitatge, que mai pot superar el 20% dels ingressos totals de la unitat familiar.

La participació al projecte VESTA facilita a les dones l'accés a un habitatge estable i unifamiliar durant tres anys, un acompanyament social intensiu i recursos per a la inserció laboral (quan el procés de recuperació personal ho permet). En relació a l'habitatge, les entitats del projecte – concretament la Fundació Mambré – gestionen el lloguer social dels immobles i la relació amb la propietat. Els pisos provenen majoritàriament del mercat privat, amb l'excepció de dos que són propietat del Consorci del Besòs. L'equip d'intervenció social del projecte també proporciona suport per gestionar el dia a dia de la llar dins d'un pla d'acompanyament social individualitzat adaptat a la realitat de cada família. És a dir, es dona suport a les participants en tasques de gestió i de manteniment, cercant que adquireixin habilitats i competències per desenvolupar-les de manera autònoma i progressiva.

¹² També és possible la derivació al projecte, quan es tracta d'una dona amb un procés de regularització en curs que es resoldrà a curt termini.

La intervenció social s'adreça a les mares però també aborda les necessitats educatives i de la salut de les criatures. Amb el VESTA es busca crear un entorn que afavoreixi la recuperació de l'autonomia i la superació dels traumes causats pels itineraris extensament descrits en capítols anteriors. Forma part de la intervenció el suport per garantir les necessitats bàsiques¹³, per dur a terme les gestions i activitats de la vida quotidiana, l'assessorament jurídic¹⁴ per fer front a conflictes familiars judicialitzats com divorcis, ordres d'allunyament, mediacions o contenciosos al voltant de la custòdia de fills i filles, etc. Quan és necessari, l'equip d'atenció del VESTA pot incloure en el pla de treball una acció terapèutica psicològica i emocional¹⁵. Finalment, es proporcionen itineraris d'inserció laboral que combinen formació i accés al mercat de treball¹⁶.

De la mateixa manera que als projectes basats en la metodologia Housig First (Busch-Geertsema, 2013), el projecte VESTA desvincula l'acompanyament social de la provisió de l'habitatge. Aquesta desvinculació no només es materialitza en el repartiment de competències i responsabilitats entre les entitats (com s'assenyalava abans, l'acompanyament el porta a terme un equip de Sant Joan de Déu Serveis Socials i la provisió de l'habitatge la Fundació Mambré): si bé l'acompanyament finalitza quan les dones completen el seu procés de recuperació¹⁷, aquesta finalització no implica necessàriament la sortida de l'habitatge.

En funció de la intensitat de l'acompanyament i de la relació amb l'equip d'intervenció es defineixen les dues fases en que s'organitza el projecte. L'entrada de les famílies per derivació dels serveis socials del seu municipi, l'accés a l'habitatge i l'inici de l'acompanyament són el punt de partida de la fase anomenada VESTA 1. Després de tres anys es preveu que l'acompanyament i els suports es vagin reduint gradualment. Les famílies segueixen en seguiment de les seves referents

¹³ Tramitació i renovacions de RGC/IMV, beques menjadors, suport escolar, casals, targetes de transport (en co-referència amb els serveis socials territorials municipals de cada dona).

¹⁴ D'aquest servei se'n fa càrrec Carista Diocesana de Barcelona.

¹⁵ D'aquest servei se'n fa càrrec Carista Diocesana de Barcelona.

¹⁶ D'aquest servei se'n fa càrrec Fundació Formació i Treball.

¹⁷ La durada de l'acompanyament social és de 3 anys.

als serveis socials municipals i mantenen el lloguer social del pis i la relació amb la Fundació Mambré. Aquesta fase s'anomena VESTA 2 i ha de conduir a la sortida del projecte quan la unitat de convivència accedeix a un habitatge estable. L'accés a un habitatge, un cop finalitzat el projecte, pot donar-se per l'adjudicació d'un pis a través de la mesa d'emergències o d'altres vies d'accés a habitatge social, o per un canvi de circumstàncies que permeti l'accés al mercat.

5.2.2. ORGANITZACIÓ

Des del punt de vista organitzatiu, el projecte VESTA estableix diferents nivells d'implicació i participació per a les professionals tècniques i de l'atenció. El lideratge i la coordinació del projecte són compartits entre el Consorci Besòs i Sant Joan de Déu Serveis Socials. La tècnica del Consorci aporta una visió estratègica global i ha de facilitar les relacions interinstitucionals, el treball col·laboratiu i la comunicació. Per la seva banda, Sant Joan de Déu Serveis Socials és responsable del contingut tècnic del projecte i de tot el procés d'atenció, incloent la coordinació de l'equip intervenció amb els Serveis Socials Municipals i la gestió dels casos.

L'equip d'intervenció, format per una treballadora social i un educador, assumeix la referència de tots els casos i s'encarrega de dissenyar i implementar els plans d'acompanyament individualitzats. Aquest equip realitza un seguiment intensiu de les unitats familiars, focalitzant-se en l'acompanyament a les dones, però també oferint suport en relació amb els fills i filles des de la perspectiva de la relació amb la mare. Quan sorgeixen necessitats específiques dels nens i les nenes, els serveis socials del territori al qual pertanyen les famílies, intervenen per proporcionar el suport necessari.

Les treballadores socials, que prèviament havien derivat les dones al VESTA, en mantenen la coreferència i col·laboren amb l'equip d'intervenció per garantir una resposta integral a les necessitats familiars. Tot i que l'equip de VESTA lidera l'acompanyament i seguiment, s'informen

periòdicament els serveis socials municipals sobre la situació i canvis de la famílies, La intervenció de l'equip de Sant Joan de Déu Serveis Socials no interromp la relació amb els serveis socials municipals.

Tal com s'ha explicat amb anterioritat, el pas de la fase VESTA 1 a la fase VESTA 2 implica la finalització de la intervenció directa de l'equip VESTA. A partir d'aquesta etapa, es manté la gestió del contracte de lloguer a través de la Fundació Mambré i les famílies tornen a tenir com única referència els serveis socials municipals. No obstant, davant de dificultats sobrevingudes, es podran reactivar alguns dels suports que ofereix el VESTA, ja que les famílies en fase 2 seguiran vinculades al projecte.

Per acompanyar el procés de recuperació, l'equip d'intervenció social pot activar diferents suports per abordar les necessitats de les famílies de manera integral. Càritas ofereix l'assessorament jurídic en els àmbits d'estrangeria laboral, civil i familiar, així com suport psicològic si és necessari; un/a orientador laboral de la Fundació Formació i Treball dissenya els itineraris formatius i laborals; i la Fundació Mambré aporta un/a professional que gestiona els pisos, des de la identificació de l'immoble fins a la formalització del contracte de lloguer i en fa el seguiment administratiu.

En relació a la governança, VESTA compta amb dos òrgans diferents que tenen com a objectiu garantir-ne el funcionament global: la Comissió de Seguiment i la Comissió Tècnica.

- La **comissió de seguiment** pren les decisions estratègiques i econòmiques del projecte. És responsable de mantenir el compromís institucional i de cercar noves col·laboracions. Segons una de les coordinadores: "tracta les grans decisions del projecte, com les col·laboracions externes, les decisions econòmiques, o l'estratègia de créixer o no créixer" (Coordinació, Consorci Besòs).

- La **comissió tècnica** fa seguiment de la implementació metodològica del projecte, pren decisions sobre la modulació dels recursos i resol problemes sobrevinguts relacionats amb els processos de recuperació de les participants. Aquesta comissió està formada per les dues coordinadores, l'equip d'atenció del VESTA i un referent tècnic de cada administració i entitat participant.

La missió de les dues comissions és diferent però en alguns casos la mateixa professional pot participar, amb rols diferents, en totes dues. A més, VESTA compta amb un document tècnic que descriu i detalla tots els processos del projecte, incloent-hi les accions i rols de cada agent des de l'entrada fins a la possible sortida de les participants.

En l'apartat següent, abordarem aquestes qüestions, identificant els principals aspectes destacats i les fortaleeses en relació amb al desenvolupament i els resultats del projecte: en primer lloc pel que fa a les dones participants i els seus fills i filles; en segon lloc, la relació amb les professionals i les possibilitats de la mateixa intervenció i, finalment, en relació amb la governança del projecte i amb les mateixes organitzacions.

6. Resultats i aprenentatges

L'entrada en el projecte VESTA ha estat un punt d'inflexió per a les famílies participants. Facilitar una llar estable i un acompanyament integral a famílies monomarentals que no disposen d'una llar ha generat les condicions per millorar les condicions de vida i iniciar un procés de recuperació que

té com objectiu final la màxima autonomia de les unitats de convivència participants en el projecte.

És evident, que la intensitat de l'acompanyament i, sobretot, disposar d'un habitatge durant un període mínim de 3 anys situa a les participants del VESTA en una posició molt més confortable per fer front al seu procés de recuperació que la intervenció convencional que poden desenvolupar els serveis socials municipals. La recerca no pretén remarcar aquesta diferència sinó sistematitzar quins aspectes del projecte es poden considerar resultats del mateix i respondre la pregunta “per a què el VESTA”.

En base a l'anàlisi de les trajectòries d'exclusió residencial, el seguiment de l'evolució de les participants i les entrevistes amb equips professionals de municipis i entitats, el VESTA hauria d'oferir:

- L'oportunitat d'iniciar un procés de recuperació a partir de l'estabilització residencial,
- Un context per a l'atenció integral i centrada en la persona,
- Un espai per millorar les relacions intrafamiliars i la criança,
- Un espai per trencar amb la violència masclista,
- Opcions per accedir a l'Habitatge de forma autònoma,
- Oportunitats d'ocupació laboral,
- Prevenció d'emergències socials,
- Espais de cooperació i col·laboració entre els diferents actors implicats.

6.1.1. L'OPORTUNITAT D'INICIAR UN PROCÉS DE RECUPERACIÓ A PARTIR DE L'ESTABILITZACIÓ RESIDENCIAL

L'entrada al projecte VESTA és un punt d'inflexió en les trajectòries d'estabilitat residencial de les participants i en la seva relació amb els serveis socials. La provisió d'un habitatge com a punt de

partida suposa un canvi en la quotidianitat de les dones i de les seves criatures i en les seves opcions de millorar diferents aspectes de la seva vida. La pobresa econòmica, l'exclusió del mercat laboral, les violències viscudes, les exclusions conseqüència del procés migratori, els problemes de relació amb la família directe i extensa i els problemes de salut provoquen són alhora causa i efecte de l'exclusió residencial. Per una banda, provoquen bona part de les dificultats per accedir a un habitatge; per l'altra, la falta d'una llar intensifica aquests problemes i en dificulta l'abordatge per part de les pròpies dones i dels serveis socials que les acompanyen.

Les professionals implicades en el projecte coincideixen que l'habitatge és la base per abordar les necessitats i problemàtiques d'aquestes famílies, ja que allibera la càrrega mental i emocional associada a la supervivència quotidiana i a la cerca constant d'un sostre. Això permet a les participants iniciar el seu procés de recuperació en l'entorn de tranquil·litat i intimitat del què no han gaudit durant llargs períodes de temps.

Per a les participants, el fet de disposar d'un habitatge per a elles i les seves famílies, sense haver de compartir espais amb altres persones o unitats de convivència, ha estat un punt d'inflexió en les seves trajectòries personals però també en la seva vivència de la maternitat. La criança requereix un espai de privacitat que els pisos compartits no poden oferir. No sentir-se observades i jutjades constantment i desfer-se de les tensions generades per la convivència i les negociacions inherents al fet de compartir habitatge, redueix l'angoixa i genera oportunitats per millorar les relacions intrafamiliars.

Lo primordial es el piso. Aquí tenemos cada uno su habitación y, aunque antes ya vivíamos en un piso familiar¹⁸ éramos 5 personas en el piso y dormía con mis hijos en el comedor. Ahora hemos recuperado tranquilidad y intimidad. Este piso nos ha dado comodidad, tranquilidad y intimidad. Ahora, cuando queremos estar juntos, venimos al comedor, y si no, estamos en nuestras habitaciones. (Entrevista 11, VESTA).

¹⁸ Pis dels avis.

La provisió d'habitatge i acompanyament en el marc d'un mateix projecte fa possible que la intervenció es dugui a terme a les llars de les famílies, afavorint la proximitat, el vincle i el coneixement precís de la situació i les necessitats de les famílies per part de les persones professionals. S'incorpora així l'espai a la intervenció, no només com a lloc físic, sinó també com a part del procés de recuperació. Les participants gestionen la seva vida familiar, la criança i les contingències de la vida quotidiana amb el suport de l'equip d'intervenció, modulats segons les necessitats de cada moment. Són elles les que prenen les seves pròpies decisions i l'equip de Sant Joan de Déu Serveis Socials “treballa més des de la pregunta i no pas des de la resposta.”.

La centralitat que la metodologia d'intervenció del VESTA dona a l'habitatge i, al mateix temps, les creixents dificultats per accedir a un habitatge estable als municipis on es desenvolupa el projecte i a tota l'Àrea Metropolitana han fet que la preocupació per la finalització del projecte creixés a mesura que passaven els mesos. Mentre que a la primera ronda d'entrevistes a les participants, cap d'elles qüestionava si el pis on estava vivint era una solució residencial estable, a la segona ronda van començar a expressar por i inseguretats per la possibilitat de tornar a trobar-se sense llar. Les entrevistades tenien molt present que la durada del projecte era de tres anys i manifestaven la seva preocupació per la sortida, davant la impossibilitat de fer front a les despeses d'habitatge de manera autònoma.

VESTA se va acabar y me preocupa mucho el tema del piso. Yo creo que me tengo que ir después de 3 años. Sé que me podría quedar aquí, pero pagando yo sola todo el alquiler. Para mí pagar, con mis 3 hijos es muy difícil. Podría trabajar media jornada, cuando estan al cole... ¡No tengo nadie que me ayude! Como lo hago? No puedo pagar yo sola el alquiler de 714 euros y tampoco no puedo trabajar. Ahora pago menos, con la ayuda de la Generalidad, però ellos (equip d'atenció) tampoco saben qué pasará y si tendremos que salir del piso, y este hecho me hace sentir muy mal. Puedes ser que me vuelva a pasar como con el otro piso, que me tuve que ir. ¿Dónde voy, qué hago? (Entrevista 6, VESTA)

La tercera ronda d'entrevistes es va realitzar coincidint amb l'inici del procés de desvinculació per part de l'equip d'intervenció i la transició de la fase VESTA 1 a la fase VESTA 2. Amb la possibilitat de mantenir l'habitatge a un preu de lloguer accessible¹⁹, les participants van recuperar una certa serenor en relació amb aquesta qüestió. Rebre una comunicació clara sobre aquesta preocupació també va permetre ressituar l'angoixa que generava la desvinculació del mateix equip d'intervenció.

En les entrevistes amb les professionals dels serveis socials municipals també van sorgir les preocupacions per la finalització del projecte. Per una banda, s'evidencia el baix nivell d'informació sobre el procés de desvinculació i, sobretot, sobre la possibilitat de les famílies de romandre en els habitatges facilitats en el marc del VESTA. Per l'altra, es posa de manifest la preocupació perquè tots els esforços invertits en les famílies participants no es tradueixin en una estabilització definitiva de la seva situació, quan ja no es faciliti un habitatge des del projecte.

Seria com un tornar enrere i tornar enrere. Seria un fracàs. I fredament, també hi ha la situació en què queda la inversió feta amb la família. És un fracàs perquè s'ha invertit temps dels professionals, dels professionals del Vesta i uns quants diners, que potser aniran destinats a gaudir-los un temps enlloc de servir a donar una sortida. 3 anys... un temps just per la sortida de situacions molt complicades i potser la temporalitat et col·loca. Hi ha un rellotge per als professionals com per a elles mateixes: és el TIC-TAC. Estic a l'últim any i ara que? Bé, un aprenentatge seria veure com s'engega aquest tipus de projectes amb una temporalitat més flexible. Ja tenim els recursos d'on extraurem, però siguem conscients, que en tres anys potser no podem xapar la barraca de manera radical. (Entrevista equip municipal)

La falta d'informació sobre el funcionament del projecte entre els equips dels serveis socials municipals és atribuïble a dos factors: en primer lloc, les entrevistes han permès detectar llacunes

¹⁹ Tal com s'explica amb més detall en el capítol 5, amb la retirada de la intervenció social, les famílies passen a la fase VESTA 2. En aquesta etapa, es manté la gestió del contracte de lloguer social a través de la Fundació Mambré, mentre que les famílies recuperen la referència dels serveis socials ordinaris.

en la transmissió dels objectius, la metodologia i el funcionament del projecte cap a una part dels agents implicats. Amb certa asimetria entre municipis, s'ha constatat que les treballadores socials municipals no disposaven d'aquesta informació. En segon lloc, el procés de desvinculació i de sortida del projecte s'ha anat definint a mesura que avançava el mateix. A causa de la incertesa sobre el volum de recursos disponibles passats els tres primers anys, no s'ha pogut transmetre amb fermesa la garantia de continuïtat de l'habitatge ni a les famílies ni a les professionals

Aprenentatges

- Compartir un habitatge té costos intangibles que suporten les famílies que viuen situacions d'exclusió residencial. Quan les alternatives habitacionals que faciliten administracions i entitats impliquen que famílies amb infants comparteixin un pis s'estan reproduint situacions que no són les desitjables per les relacions materno-filials i la criança.
- La temporalitat limitada no genera angoixes en el moment de l'entrada a un projecte que facilita una solució residencial. Però a mesura que avança el temps i milloren les condicions subjectives de vida, la preocupació per la finalització del programa genera tensions que requereixen d'informació clara per definir les expectatives.
- Un projecte pilot com el VESTA requereix d'una estratègia de comunicació interna sòlida per garantir que tots els actors implicats contribueixen a una definició de les expectatives de les persones participants d'acord amb la realitat.
- Un marc institucional incert dificulta la comunicació clara.

6.1.2. UN CONTEXT PER A L'ATENCIÓ INTEGRAL I CENTRADA EN LA PERSONA

El projecte VESTA ha facilitat l'entorn per dur a terme una atenció integral centrada en les necessitats de les dones i les seves criatures. Un cop coberta la necessitat d'habitatge, la intervenció social ha estat intensiva i s'ha adaptat a les circumstàncies canviant de cada participant. Això ha estat possible per la reduïda ràtio participants/professionals i pel propi model d'intervenció. Tal com ens explica una de les entrevistades: "Si hubiera tenido el piso, pero no a la Miriam y el Josemi no hubiera sido lo mismo mi cambio." Les participants manifesten haver-se

sentit acompanyades en tot moment i la presència i la disponibilitat de l'equip d'intervenció ha estat important per resoldre problemes complexos que difícilment s'haurien solucionat sense un acompanyament intensiu.

Les llars monomarentals que es troben en situació de sensellarisme tenen necessitats prou complexes per requerir la coordinació de diferents sistemes d'atenció i protecció. Els serveis socials s'enfronten al repte d'haver de facilitar prestacions i ajudes, i d'establir els mecanismes de comunicació amb altres serveis necessaris, per garantir les necessitats bàsiques de la família, els drets dels infants i també per millorar-ne les condicions de vida. L'elevat nombre de casos que assumeixen els equips dels municipis, no només redueix la capacitat d'establir un vincle de confiança entre les treballadores socials i les persones ateses, sinó que dificulta la integralitat de l'atenció.

Les participants en el VESTA valoren molt positivament la relació amb l'equip d'intervenció social perquè, gràcies a la presència constant i a la capacitat d'articular els suports necessaris per resoldre problemes en diferents àmbits de la vida quotidiana, generen un vincle sòlid i una relació de confiança.

Lo que cambiaba es que sientes que esa persona te está escuchando y empatiza. O sea, sientes cariño, te sientes protegida, te sientes bien ya no solo en la economía y en el hogar, sino es la fortaleza que te dan, el ánimo que te dan para seguir para adelante.”(Entrevistada 4, VESTA).

Les entrevistades situen l'equip del VESTA en un espai diferent al de les treballadores i educadores socials municipals, fins al punt que expressen sorpresa quan es fan conscients que desenvolupen els mateixos rols professional que altres tècniques que han conegut al llarg de la seva trajectòria en els serveis socials: “¡la Miriam también es trabajadora social, es la misma profesión!”. “Ah sí?” (Entrevistada 13, VESTA). A les participants, la intensitat i el desplegament de recursos no els sembla propi dels serveis socials que han conegut prèviament a l'entrada al projecte.

La relació de les participants amb l'equip d'intervenció redueix les demandes sobre els equips municipals, però també canvia la percepció de què és i per a què serveix l'acompanyament social, atenuant així les tensions.

Yo los Servicios Sociales, los he dejado tranquilos. Ahora solo voy para que me renueven el de desempleo... antes iba a bocajarro. No les dejaba pasar ni una, porque igual que a mí, no me dejaban pasar ni una. ¡ ¡Ves a buscar este papel! ¡Pide cita aquí! ¡Ves al médico, ves a las visitas de la psiquiatra, a tomarte la medicación! Y yo decía, vale... yo lo hago, pero yo también quiero que tú me echas una mano. Vale, yo voy al dentista a arreglarme la boca, pero por lo menos cuando yo te pido el informe de los tres meses para hacer la tarjeta, no me andes con rodeos. ¿Vale? (Entrevistada 19, VESTA)

Les treballadores i educadores socials dels serveis socials municipals entrevistades confirmen que la intensitat de la demanda de les dones participant del VESTA ha disminuït de forma notable. També que l'acompanyament integral realitzat per part de l'equip d'intervenció del VESTA ha permès que les participants superessin obstacles importants en relació a la tramitació de permisos de residència i de prestacions com la Renda Garantida de Ciutadania o l'Ingrés Mínim Vital. Els tràmits relacionats amb conflictes judicials per la custòdia dels fills i filles o per les denúncies per violència masclista, que sovint requereixen suports especialitzats, s'han pogut gestionar de forma molt més eficaç a través del VESTA que comptant només amb els recursos habituals.

Sense l'encàrrec del VESTA no s'hagués pogut fer tot això, el primer judici va acabar malament i el jutge no va reconèixer els maltractaments, A. té dubtes sobre com l'intèrpret va traduir el que ella explicava. Ara hem pogut posar tots els papers per demanar la custòdia dels fills i tenim el judici... perquè el marit s'ha avançat i l'ha posada primer. A. està molt preocupada i els nens tenen por, especialment la nena. (Entrevistada 1, VESTA. Realitzada amb el suport de l'educador).

Aquestes dones es troben immerses en situacions vitals complexes que superen el repartiment de funcions dels dispositius de protecció de les administracions públiques. Les seves estratègies de supervivència, construïdes al llarg dels anys per cercar el seu benestar i el de les seves criatures, estan profundament interioritzades i, malgrat que les han permès tirar endavant en determinats contextos i situacions, també limiten la capacitat per desenvolupar una projecte de vida autònom, fins i tot quan se'ls proporciona un recurs habitacional. L'equip d'intervenció del projecte ha pogut facilitar una atenció individualitzada, intensiva i flexible que millora la resposta a la complexitat que articulen els serveis socials amb els recursos habituals.

Aprenentatges

- Les llars monomarentals en situació d'exclusió residencial tenen necessitats complexes que impliquen la coordinació de diferents sistemes d'atenció. L'acompanyament intensiu és especialment efectiu en aquests casos.
- La presència i la intensitat de l'acompanyament faciliten la construcció de vincles de confiança entre participants i professionals que difícilment es poden generar amb les ràtios d'intervenció dels serveis socials municipals. Hi ha casos que requereixen aquesta relació de confiança per sortir de situacions d'exclusió greu.
- L'acompanyament integral i intensiu "normalitza" la relació amb els serveis socials i amb altres serveis, facilitant la planificació i la continuïtat en els tractaments.

6.1.3. UN ESPAI PER MILLORAR LES RELACIONS INTRAFAMILIARS I LA CRIANÇA

La participació al VESTA també constitueix un canvi en la manera de viure i d'exercir la maternitat. Per les participants ha suposat una recuperació de l'agència per discernir quines són les necessitats dels fills i filles i poder abordar i tenir cura de la relació maternofilial. L'estabilitat residencial i la metodologia emprada en el projecte, han permès reconstruir xarxes de relació fonamentals per a la criança, com les que s'estableixen al voltant de l'escola de les criatures i la seva comunitat educativa. En aquest sentit, un projecte com el que estem avaluant, promou també l'arrelament al territori.

Me siento como una persona tranquila, que no tengo preocupación porque ya no tengo deudas ni nada de esas cosas, y ya tengo cabeza para dedicarme a ella (hija). Ya está todo hecho, todo arreglado. Sé lo que realmente tiene la niña y metimos la discapacidad, y ahora sé cómo tengo que cuidarla. Me siento muy fuerte, estable, me siento bien. Antes me sentía débil porque no sabía que iba a pasar, de si me van a dar que un papel por aquí, que otro papel por allá. Antes estaba muy estresada y por eso me bajaba mucho de peso, me subía, me bajaba, me subía. Ahora estoy bien.

(Entrevista 14, VESTA)

La intensitat, proximitat i flexibilitat de la intervenció social han contribuït a que les participants prenguessin consciència de la necessitat de la cura i de l'autocura, tot i facilitant eines per millorar la seva quotidianitat en aquest sentit. L'equip ha treballat amb les participants la relació amb les criatures per convertir la millora en motor de canvi personal i d'augment de l'autoestima. Al llarg del desenvolupament del projecte, s'ha posat de manifest la importància d'abordar les necessitats i problemàtiques de cada membre de la unitat familiar de manera individualitzada, sense perdre de vista la maternitat com una experiència que s'entén des d'una perspectiva relacional.

Aprenentatges

- Compartir un habitatge té costos intangibles que suporten les famílies que viuen situacions d'exclusió residencial. Quan les alternatives habitacionals que faciliten administracions i entitats impliquen que famílies amb infants comparteixin un pis s'estan reproduint situacions que no són les desitjables per les relacions materno-filials i la criança.

6.1.4. UN ESPAI PER TRENCAR AMB LA VIOLÈNCIA MASCLISTA

Disposar d'un habitatge estable, i no dependre d'altres per tenir un lloc on viure, permet a aquestes famílies alliberar-se de les relacions de poder que reproduïen les violències viscudes en etapes vitals anteriors i abordar els traumes associats. Quan es pregunta a les dones què les ha aportat al

VESTA en la seva trajectòria vital, totes fan servir l'expressió 'tranquil·litat' per descriure un estat emocional que implica viure sense conflictes ni tensions, amb una percepció de protecció i estabilitat. Els 3 nois²⁰ entrevistats també subratllen aquesta idea, posant èmfasi en la recuperació d'un espai propi, com la seva habitació, i en la modificació o enfortiment de la relació amb les seves mares.

La tranquilidad influye en todo, el abanico se abre por así decirlo. En casa ya no había tensión y al estar menos preocupados, todo va mejor... ahora ya podemos descansar para trabajar o estudiar y es importante. Finalmente puedo aspirar a más planes, porque no es tanto encontrar trabajo, sino mantenerlo... si estás en un espacio de estrés, no ayuda para centrarte en el trabajo, o en los estudios. Y la relación con mi madre, que ya era buena, pero entrando aquí mejoró mucho.
(Entrevista 20, VESTA)

Gaudir d'una llar independent i estable no és l'únic factor que facilita que les participants es distanciïn de les experiències de violència. L'acompanyament integral contribueix a trencar amb el treball per àrees competencials, que caracteritza els sistemes públics de protecció en general i els serveis socials en particular.

És un plus per a la família, que està molt més acompanyada... Per exemple, en casos de violència masclista, generalment fem proposta de treball però és molt difícil fer aquesta recuperació, perquè no podem la cobrir necessitat d'estabilitat i la intensitat d'acompanyament que necessita, per poder treballar la violència (...) la relació d'aquesta violència amb els fills. (Grup de contrast 3, Equip referent Municipal)

Yo ahora estoy tranquila, estoy bien. Voy a vivir mi vida, ¿sabes? Ahora que he conseguido lo que quería, voy a seguir. Yo me siento más libre, ahora soy yo y nadie decide por mí. Sin ayuda esto no se consigue, esto es el proyecto VESTA. (Entrevista 13, VESTA)

²⁰ Tal com ja s'ha explicat, durant la tercera i última fase del treball de camp es van entrevistar 2 adolescents i 1 jove, membre de dues unitats familiars del VESTA.

Aprenentatges

- La violència masclista està present en la trajectòria de gairebé totes les dones que es troben en situacions d'exclusió residencial greu.-
- Un espai físic per refer el propi projecte de vida és imprescindible per trencar amb la violència masclista i familiar.
- L'acompanyament intensiu i l'estabilitat residencial fan emergir problemes i traumes causats per les violència viscudes.

6.1.5. OPCIONS PER ACCEDIR A L'HABITATGE DE FORMA AUTÒNOMA

Recuperar l'autonomia després de patir situacions greus d'exclusió residencial hauria d'implicar poder sostenir un habitatge de forma autònoma. El VESTA planteja des d'un inici facilitar un habitatge durant els 3 anys de participació en el projecte. L'acompanyament i l'estabilitat que proporciona disposar d'una llar al llarg d'aquest temps hauria de deixar a les dones en condicions d'accedir a una altra solució residencial.

La situació de partida de les participants i el creixement del cost d'habitatges i habitacions han provocat que cap d'elles estigui en condicions de prescindir de l'habitatge facilitat en el marc del projecte. Tanmateix, no s'esperava que el procés de recuperació permetés assolir aquesta fita i el pas de la fase VESTA 1 a la fase VESTA 2 preveu una reducció de la intensitat de la intervenció social mentre les famílies romanen a l'habitatge.

No obstant això, malgrat les millores en la qualitat de vida de les participants, cap d'elles té solvència econòmica per pagar un lloguer de mercat de forma autònoma. En aquest sentit, les professionals dels serveis socials municipals manifesten la seva preocupació per un possible estancament o retrocés en el procés de recuperació, un cop es redueixi la intensitat de l'acompanyament i, sobretot, si arriba el moment en que han d'abandonar l'habitatge.

Aprenentatges

- Tres anys d'estabilitat residencial tenen un important impacte positiu a les vides de les participants però no són suficients per accedir al mercat de l'habitatge.
- Les participants poden prescindir abans de l'acompanyament social intensiu que de l'habitatge, degut a unes barreres d'accés difícilment superables. Entre aquestes, la que destaca per afectar a tots els casos és el preu dels lloguers.
- Els programes inspirats en metodologies "housing led" han de preveure la permanència en l'habitatge fins i tot quan ja no és necessària la intervenció social.

6.1.6. OPORTUNITATS D'OCUPACIÓ LABORAL

La cerca d'un treball assalariat és un element important en el procés de sortida de l'exclusió residencial. Obtenir ingressos i la protecció associada a les cotitzacions a la seguretat social és fonamental per un projecte de vida autònom. El VESTA preveia suports específics per a la inserció laboral, amb la generació d'oportunitats d'ocupació durant els tres anys de participació en el projecte. Malgrat això, les participants no han pogut inserir-se al mercat laboral, i les que han obtingut ingressos, ho han fet del sistema de garantia de rendes.

El principal obstacle per la inserció laboral ha estat la impossibilitat de conciliar la feina amb les tasques de cura, davant l'absència de xarxa de suport social i familiar. Quan no hi ha altres adults que puguin fer-se càrrec dels infants, la pròpia recerca d'ocupació, la participació en processos de selecció, la formació i el treball assalariat, són pràcticament impossibles.

Aprenentatges

- L'ocupació laboral és una preocupació important per la necessitat d'ingressos. Fins i tot entre les persones amb llargues trajectòries d'atur i exclusió del mercat laboral.
- En les famílies monomarentals sense xarxa social de suport, la conciliació entre formació/ocupació i tasques de cura i de criança és molt complicada. Els suports per a la inserció han de tenir en consideració aquest factor d'exclusió del mercat laboral.
- Obtenir rendes a través de prestacions és prioritari per a algunes dones soles amb fills i filles a càrrec, degut a la impossibilitat d'incorporar-se a una activitat laboral a temps complet o parcial.
- En alguns casos, l'ocupació laboral pot ser contraproductiu per al procés de recuperació de la persona.

6.1.7. PREVENCIÓ D'EMERGÈNCIES SOCIALS

La relació amb els serveis socials de les persones en situació d'exclusió residencial greu sol ser inestable i intermitent. Les entrevistades que no formaven part del VESTA expressen una baixa confiança en que els serveis socials municipals els ofereixin solucions efectives als seus problemes. Aquesta manca de confiança, sumada a la inestabilitat residencial i la mobilitat, fa que sovint trenquin la relació amb les seves referents durant llargs períodes.

La reconstrucció de les trajectòries d'exclusió de les participants al VESTA confirma que, abans d'entrar en el projecte, la seva adherència al tractament proposat per les treballadores socials municipals era baix i irregular. Un cop iniciat el projecte, hem vist com pràcticament totes les participants no han abandonat el programa durant els tres anys de seguiment. Aquest nivell d'adherència implica que cap de les participants hagi necessitat allotjament temporal ni intervenció social d'urgència a causa d'una situació de carrer sobrevinguda o de desemparament de les criatures.

Aprenentatges

- L'estabilitat residencial redueix la demanda de serveis d'emergència, tant en l'àmbit social com en el sanitari.

6.1.8. GENERACIÓ D'OPORTUNITATS DE COOPERACIÓ I COL·LABORACIÓ ENTRE ELS DIFERENTS ACTORS

El projecte VESTA implica una experiència de coproducció de polítiques entre actors diversos incloent-hi administracions públiques i entitats socials, en quatre municipis diferents. El disseny, la implementació i el seguiment del projecte ha requerit d'eines de coordinació i comunicació diferents a les habituals. D'aquí la creació de les comissions de seguiment i tècnica descrites al punt 5.2.2. Un dels resultats esperats del projecte, no explicitat en la documentació però expressat per una part de les persones entrevistades, era que aquesta cultura de coproducció permeés al funcionament quotidià dels serveis socials dels municipis implicats. Durant l'execució del projecte, però, s'han detectat alguns obstacles que han provocat disfuncions en la coordinació i han impedit que els avenços en matèria de coordinació i comunicació, realitzats en el marc del VESTA, transcendissin més enllà de l'abast del projecte.

El repartiment de funcions entre els diferents nivells de decisió de l'administració ha estat desigual en els municipis, com també ho ha estat el compromís del nivell polític. Com qualsevol projecte innovador, el VESTA requereix d'un aval polític que permeti als equips tècnics municipals participar amb un cert grau de llibertat a l'hora de prendre decisions en els espais de coordinació. Aquest compromís polític es va veure afectat pels canvis en els governs municipals, fet que va provocar que algunes treballadores socials assumissin la seva presència en els espais de coordinació sense estar habilitades, pel seu municipi, per prendre decisions. "Si les persones que assisteixen a la comissió de seguiment són les mateixes treballadores socials, sense la responsabilitat d'una

figura com una cap, això pot generar certa incoherència, ja que són part activa de la intervenció." (Coordinació, SJD).

Als obstacles derivats del compromís polític s'han sumat algunes llacunes de comunicació interna del propi projecte. El document tècnic que descriu i detalla tots els processos del VESTA, incloent-hi les accions i rols de cada agent des de l'entrada fins a la possible sortida de les participants, hauria de ser conegut per totes les professionals implicades. Quan el projecte va començar, cada administració i entitat participant es va comprometre a difondre aquesta documentació entre els seus equips. En el procés de recerca s'ha evidenciat un alt desconeixement del VESTA entre les treballadores socials municipals.

Tot el contingut del projecte està escrit en el document tècnic i en els seus annexos, però no sempre s'ha treballat com calia amb els equips de serveis socials. Tot i que aquesta informació es va enviar per correu, no sempre s'ha revisat ni aplicat com estava previst. En la primera reunió de coordinació, ja vam entendre que algunes treballadores socials, que havien derivat a famílies, no estaven informades sobre les característiques i funcionament del projecte. (Coordinació, SJD).

Aprenentatges

- En projectes innovadors cal un compromís polític sostingut en el temps que habiliti a les tècniques municipals per prendre decisions estratègiques.
- Els projectes innovadors requereixen una estratègia de comunicació interna sòlida.

7. Replicabilitat i escalabilitat.

Anàlisi de costos

Aquesta recerca de caràcter avaluatiu ha requerit l'ús de tècniques d'anàlisi qualitatives donat el reduït nombre de persones participants. El seguiment de les seves trajectòries i la reconstrucció dels itineraris d'exclusió residencial han permès afirmar que la combinació de la metodologia d'acompanyament social del projecte VESTA i la provisió d'un habitatge unifamiliar estable ha millorat la situació subjectiva de les persones participants en totes les dimensions analitzades. Els resultats porten a plantejar quins recursos serien necessaris per replicar o ampliar el projecte i a preguntar-se sobre la idoneïtat de destinar-los a aquesta finalitat.

Avaluacions quantitatives d'altres projectes pilot basats en metodologies “housing first” i “housing led” han permès evidenciar l'eficiència econòmica d'aquestes intervencions. Aquestes avaluacions utilitzen un disseny experimental amb un grup de tractament i un grup de control prou nombrosos com per realitzar un tractament estadístic de les variables recollides. A Catalunya, l'experiència avaluada més rellevant és la del programa “Primer la Llar” de l'Ajuntament de Barcelona. L'anàlisi cost efectivitat realitzat per Ivàlua (Sanz, 2018) va identificar millores estadísticament significatives en l'estat de salut mental i física de les persones participants en els 19 primers mesos de funcionament, que es diluïren posteriorment. El programa també va tenir un impacte significatiu en les relacions socials de les persones participants.

L'avaluació no va poder incloure un anàlisi complet del costos del programa i recomana utilitzar les dades administratives per comparar el cost marginal de mantenir una persona en un habitatge enfront del cost d'atendre-la en serveis d'urgències i altres serveis d'allotjament. Tampoc va poder

quantificar els beneficis del programa degut a la mida limitada de la mostra i al desgast del grup control, que va comportar que les comparacions no fossin estadísticament robustes. L'avaluació apunta que els principals beneficis del programa serien la reducció en l'ús de serveis d'emergència social i la millora de l'estat de salut i de salut mental, tot advertint que aquest segon aspecte s'hauria de mesurar en períodes de temps molt més llargs.

Per al conjunt de l'Estat comptem amb l'avaluació del programa "Hábitat", impulsat per les organitzacions Hogar Sí i Provivienda. Es tracta d'un programa basat en la metodologia Housing First amb implantació a 11 ciutats espanyoles. En aquest cas, l'estudi es va iniciar sobre una mostra de 152 persones participants en el programa i un grup de control de 284 persones (Martín-Fernández et al, 2024). Passats 18 mesos de la primera enquesta, l'equip de recerca va poder entrevistar a 114 participants i a 141 membres del grup control. El volum d'enquestes realitzades facilita un anàlisi quantitatiu amb resultats estadísticament significatius.

L'avaluació descriu una reducció progressiva en l'ús de recursos del sistema d'atenció a persones sense llar, de la resta de serveis socials i dels serveis sanitaris. A mesura que les persones participants recuperen l'autonomia, l'ús de serveis d'emergència i altres serveis intensius disminueix, cosa que genera estalvis significatius a mitjà i llarg termini. L'anàlisi de les dades reflecteix que les hospitalitzacions psiquiàtriques i l'ús de serveis d'urgències hospitalàries es redueixen, mentre que hi ha un augment en l'ús de serveis sanitaris planificats, com les consultes d'atenció especialitzada, cosa que indica una "normalització" del seu ús dels serveis sanitaris. Al mateix temps, es redueix l'ús de serveis socials, especialment en comparació amb el grup de control, on aquest ús va augmentar al llarg del temps.

S'observa que el diferencial positiu entre participants i grup de control en l'ús de recursos tendeix a augmentar a mitjà i llarg termini. Els costos dels sistemes d'atenció alternatius tendeixen a pujar, mentre que en la metodologia Housing First disminueixen a mesura que les persones participants

estabilitzen la seva situació i normalitzen les seves vides. Els dissenys experimentals, que permeten un tractament quantitatiu de les dades recollides en la recerca, apunten que els programes basats en la provisió d'habitatge com a primera intervenció en el procés d'acompanyament social generen costos inicials més elevats que les actuacions tradicionals, però resulten econòmicament més eficients a mig i llarg termini.

En el cas del projecte VESTA, l'anàlisi qualitatiu ens permet evidenciar efectes positius en molts aspectes de les vides de les unitats de convivència participants. Durant el període d'observació, s'evidencia una millora en l'estabilitat emocional i les relacions socials i familiars, que té un efecte positiu immediat sobre la salut i la salut mental, tal com s'observa en programes d'escala més gran avaluats amb tècniques quantitatives. Així doncs, seria esperable que les participants en el VESTA consumissin menys recursos d'altres sistemes de protecció (especialment el sanitari) que les dones de característiques similars ateses pels serveis socials.

Aquests previsibles impactes econòmics s'haurien de sumar els que operarien a mig i llarg termini, atenent a l'abundant recerca existent sobre intervenció primerenca amb infants en risc d'exclusió social. Tot plegat es podria resumir en la llista que segueix:

Previsibles impactes econòmics del projecte VESTA

- Reducció de l'ús de serveis sanitaris d'urgències (no planificats).
- Reducció de les despeses en atenció per part dels serveis socials en els anys posteriors a la participació en projecte.
- Reducció de les despeses en atenció per part dels serveis socials a fills/es en els anys posteriors a la participació en el projecte.
- Reducció en la necessitat de suports especials per a fills/es en el seu pas pel sistema educatiu.
- Augment de la probabilitat d'inserció laboral de les participants en els anys posteriors a la participació en el projecte.
- Augment de la probabilitat d'inserció laboral dels fills/es de les participants.

Però poder contrastar hipòtesis relacionades amb l'estalvi generat necessitaríem punts d'observació més allunyats en el temps (seguir a les participants i les seves criatures durant els propers anys) i/o comparar dades generades en el seguiment de les participants del VESTA amb una mostra prou àmplia de dones ateses pels serveis socials municipals per obtenir resultats estadísticament significatius. La impossibilitat de plantejar un disseny d'avaluació experimental amb un grup control nombrós no ens permet posar a prova la hipòtesi ni quantificar el retorn de la inversió realitzada amb el VESTA, en forma d'estalvi d'altres mecanismes públics de protecció.

El que sí evidencia de manera rotunda el seguiment de les participants en el pilot és una adherència total al programa. Només una de les unitats de convivència ateses ha sortit del programa, ja que se li va adjudicar un pis de mesa, i cap ha requerit intervencions d'emergència degut a la pèrdua d'habitatge o situacions de crisi personal. La metodologia VESTA té un clar efecte preventiu. Convé remarcar que les actuacions d'emergència són molt costoses en termes humans però també en termes econòmics.

L'any 2023, cada unitat familiar participant al VESTA va suposar un cost mig de 1.434,60€ mensuals. Aquest cost és 423 euros inferior al de l'any 2022 i és molt probable que la tendència decreixent dels costos unitaris es mantingui, a mesura que es consolidi i s'ampliï el projecte per les causes que analitzarem més endavant. A partir de les dades facilitades pels municipis participants al projecte, el cost mig mensual amb la despesa que genera l'allotjament temporal en pensions o habitacions d'unitats familiars que perden l'habitatge es situaria entre els 900 euros i els 6.400 euros.

L'amplitud de la forquilla de costos de l'allotjament d'emergència es deu a la gran diversitat d'opcions de que fan ús els serveis socials municipals per cobrir aquest servei. En qualsevol cas, quan l'allotjament temporal s'allarga, els ajuntaments fan ús d'aparthotels o pensions, on l'habitació triple té un cost aproximat de 950 euros. D'aquesta manera, qualsevol unitat de

convivència de més de 3 persones superaria el cost mensual mig del projecte VESTA, només en concepte d'allotjament. Arribats a aquest punt, cal tenir en compte que les despeses mitges per família relacionades amb l'habitatge suposaven un 35% de la despesa total mensual. Això significa que el projecte VESTA va aconseguir oferir una solució residencial adequada a 12 famílies per un preu mig de 502,11€ mensuals.

Quan comparem els costos per unitat de convivència atesa entre el primer i el segon any de funcionament constatem una reducció del 23% de la despesa mensual mitjana. Hi ha dos factors que fan preveure una major reducció respecte al punt de partida i respecte a les despeses de 2022.

- 1) l'augment del nombre de famílies ateses per un mateix equip d'intervenció genera economia d'escala. L'equip i els suports es van dimensionar per acompanyar 10 unitats familiars amb una elevada intensitat. La incorporació el segon any de dues unitats familiars més s'assumeix sense generar tensions gràcies a que una part de les participants inicials han reduït progressivament la necessitat d'acompanyament. A mesura que creixi el programa, s'haurà d'anar valorant la ràtio idònia per poder mantenir el nivell d'intensitat, flexibilitat i personalització de la intervenció social.
- 2) el propi funcionament del projecte genera oportunitats inesperades que disminueixen el costos d'habitatges. La Fundació Mambré gestionava el lloguer al mercat de 8 dels 10 habitatges utilitzats el 2022. Els altres 2 habitatges són públics, propietat del Consorci del Besòs. El cost mig mensual dels habitatges per cada família era de 780 euros el primer any. El 2023 el cost cau al 502 euros gràcies al finançament d'una part dels lloguers a través del programa Garantim de l'Agència Catalana de l'Habitatge. La pròpia participació de les dones en el projecte ha facilitat que poguessin accedir a aquesta línia de finançament, adreçada a població en situació de vulnerabilitat residencial, que té com objectiu garantir la capacitat econòmica necessària per sostenir el lloguer de l'habitatge.

Taula 2. Estructura de costos del projecte VESTA. 2022 i 2023

	2022	2023
Cost mensual mig per unitat familiar	1.858,00€	1.434,60€
Unitats familiars ateses	10	12
Estructura dels costos		
- Equip d'intervenció	47% - 873,26	52% - 746,99
- Habitatge	42% - 780,36	35% - 502,11
- Suports	5% - 92,9	6% - 86,08
- Costos indirectes	6% - 111,48	7% - 100,42
Font: Sant Joan de Déu Serveis Socials		

8. Conclusions

El VESTA neix per d'atendre dones soles sense llar amb infants a càrrec ateses pels serveis socials municipals de Montcada i Reixac, Sant Adrià del Besòs, Santa Coloma de Gramenet i Badalona. El projecte ofereix un habitatge per cada unitat familiar atesa i acompanyament social integral durant els tres anys de durada del mateix. Va ser concebut com un pilot amb vocació de continuïtat i de creixement, de manera que el plantejament inicial donava l'opció a estendre l'activitat més enllà del 2024, si es mobilitzaven els recursos i el compromís polític imprescindibles.

Es tracta d'un projecte coproduït per administracions públiques i entitats del tercer sector. Segons el document tècnic que descriu el projecte, el VESTA és "la primera experiència de coproducció supramunicipal al territori Besòs, amb la participació d'entitats públiques i privades. Hi estan implicats el Consorci del Besòs, els ajuntaments de Montcada i Reixac, Sant Adrià del Besòs, Santa Coloma de Gramenet i Badalona, Sant Joan de Déu Serveis Socials de Barcelona, la Fundació Mambré, la Fundació Formació i Treball i Càritas Diocesana de Barcelona.

Aquest esforç de coproducció i coordinació ha donat lloc a un projecte innovador en tres àmbits: la praxi professional dels equips implicats en l'atenció directa a les dones participants, l'organització dels serveis i dels recursos que s'activen per fer possible la sortida de l'exclusió residencial i la governança de les polítiques d'intervenció social. Per analitzar aquestes innovacions i recollir-ne els resultats i els aprenentatges, la comissió de seguiment del projecte va impulsar aquest estudi sobre les trajectòries d'exclusió residencial de les llars monomarentals als municipis del Besòs i el desenvolupament del projecte VESTA.

A partir de la reconstrucció de les trajectòries biogràfiques de dones participants en el projecte i d'altres amb vivències i situacions equivalents ateses pels serveis socials dels municipis implicats, i de les entrevistes i grups de contrast amb els equips dels serveis municipals i de les entitats socials realitzades, l'informe identifica els factors que faciliten la recuperació de les dones amb infants que s'enfronten a situacions de sensellarisme, les millores de la pràctica professional que ha comportat el VESTA i els avenços en la governança de les polítiques socials que ha catalitzat l'impuls i el seguiment del projecte.

En síntesi el VESTA ha ofert a les dones participants l'oportunitat d'iniciar un procés de recuperació a partir de l'estabilització residencial, un espai per millorar les relacions intrafamiliars i la criança, un lloc segur per trencar amb la violència masclista. S'ha evidenciat que, malgrat les millores en la qualitat i en l'autonomia de les participants, l'accés al mercat laboral i l'obtenció de rendes del treball ha estat impossible per gairebé totes elles degut a les dificultats per conciliar les cures (en absència de xarxa social i familiar) amb la formació i la pròpia activitat assalariada. El desenvolupament del projecte també ha confirmat la necessitat de les participants de continuar residint en l'habitatge passats els 3 primers anys en una fase VESTA 2, en la que es reduirà significativament la intensitat de l'acompanyament social.

En relació a la intervenció social, el VESTA ha ofert un context per desenvolupar una atenció integral centrada en la persona i en l'espai de confort que proporciona la pròpia llar. S'han generat relacions de confiança entre les dones ateses i l'equip d'intervenció amb pocs precedents en la seva trajectòria d'interacció amb els serveis socials. Al mateix temps, s'ha millorat la relació amb les referents dels serveis socials municipals.

En relació a la governança, l'estudi evidencia que els projectes pilot requereixen una estratègia pròpia de comunicació interna donada la gran diversitat d'actors implicats i la pressió que reben els equips de serveis socials per estar centrats constantment en resoldre problemes immediats.

Tanmateix, el VESTA ha suposat un espai de coproducció inèdit, assentant les bases per la continuïtat i el creixement del projecte.

L'anàlisi de l'estructura de costos dels dos primers anys de funcionament apunta que:

- 1) Les economies d'escala provocades pel creixement en el nombre de famílies ateses encara tenen recorregut per reduir el cost de la intervenció social per unitat de convivència atesa.
- 2) La implicació d'actors diversos i la dinàmica de funcionament del VESTA ha obert la possibilitat de finançar una part significativa dels costos d'habitatge a través del programa Garantim de l'Agència Catalana de l'Habitatge, generant una complementarietat entre les polítiques d'intervenció social i les d'habitatge que sol ser difícils de concretar.
- 3) El projecte VESTA suposa un mecanisme de prevenció d'emergències socials eficient. Per un cost mensual per unitat de convivència atesa similar al de l'allotjament temporal d'emergència ofereix habitatge i una intervenció social d'alta qualitat que permet a les dones ateses passar d'un ús intensiu de recursos reactius (intervenció social i reallotjaments, intervenció socioeducativa amb els fills i filles, atenció sanitària d'urgència...) a una relació planificada amb els diferents sistemes de protecció i atenció amb els que interactuen.

Bibliografia

AIRES (2019). *Mujeres Invisibles Una mirada a las violencias y la exclusión*. Asociación para la inclusión residencial y social. <https://airesasociacion.org/wp-content/uploads/2019/07/Informe-Final-Mujeres-Invisibles.pdf>

Baptista, I. (2010). Women and homelessness. *Homelessness research in Europe*, 4(1), 163-185.

Belzunegui, A. (2012). *Socialización de la pobreza en España*. Icaria.

Belzunegui, Á & Valls, F. (2014). *La pobreza en España desde una perspectiva de género*. Foessa.

Bourdieu, P. (1997). *Razones Prácticas. Sobre la teoría de la acción*. Editorial Anagrama.

Busch-Geertsema, Volker (2013). *Housing First Europe: Final Report*. Bremen/Brussels: European Union Programme for Employment and Social Solidarity.

Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford Law Review*, 43(6): 1.241-1.299.

Collins PH. (2000). *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*. Routledge.

Collins PH. (2015). Intersectionality's Definitional Dilemmas. *The Annual Review of Sociology*, 41: 1-20.

Delgado, M. & Llorca, J. (2004). Longitudinal studies: concepts and particularities. *Revista Española de Salud Pública*, 78(2): 141-148.

Escudero, M. J. (2003). *Mujeres sin hogar en Granada. Un estudio etnográfico*. Universidad de Granada. Colección Feminae.

European Commission (2013). *Confronting Homelessness in the European Union*.
<http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=9770>

Ferrarrotti, F. (1997). *Storia i storie di vita*. Laterza editori.

Kodner, D. L., & Spreeuwenberg, C. (2002). Integrated care: meaning, logic, applications, and implications – a discussion paper. *International Journal of Integrated Care*, 2, e12.

La Barberà, M.C. (2011). 'Feminismo multicéntrico'. Repensando el feminismo desde los márgenes. En Rodríguez López, R. (ed.), *Experiencias jurídicas e identidades femeninas* (pp. 249-258). Dyckinson.

La Barbera, M. C. (2017). Interseccionalidad = Intersectionality. *EUNOMÍA. Revista En Cultura De La Legalidad*, 12: 191-198.

Leutz, W. N. (1999). "Five laws for integrating medical and social services: Lessons from the United States and the United Kingdom." *The Milbank Quarterly*, 77/1, pp. 77-110.

Llobet, M. Boixadós, A. Sancho, J. Cartoixa, J. (2018). *Informe de recerca inici del Programa Primer la Llar. L'etapa de carrer fins accedir a l'habitatge*. Ajuntament de Barcelona. (Informe d'ús intern. No publicat).

Quilgars, D., & Pleace, N. (2010). *Meeting the needs of households at risk of domestic violence in England: The role of accommodation and housing-related support services. Communities and Local Government*.

Passaro, J. (2014). *The unequal homeless: Men on the streets, women in their place*. Routledge.

Pleace, N. et. al. (2015). *The Finnish Homelessness Strategy – An International Review*.
Ympäristöministeriö.

Pleace, N. (2016). Exclusion by Definition: The Under-representation of Women in European Homelessness Statistics. A Mayock, P & Bretherton, J. (2016) *Women's Homelessness in Europe* (pp. 105-126). Palgrave Macmillan UK.

Pleace, N., Bretherton, J., & Mayock, P. (2016). Long-term and Recurrent Homelessness Among Women. In *Women's Homelessness in Europe* (pp. 209-233). Palgrave Macmillan.

Martín-Fernández, J. A., Martínez-Cantos, J. L. i Panadero, S. (2024). Evaluación de un programa Housing First: buscando una solución viable para transformar la vida de las personas sin hogar. *RES. Revista Española de Sociología*, 33(2), 1.

Matulic, M. V., Boixadós, A., de Vicente, I., Abella, P., & Pascual, A. M. (2019). *Dones en situació de sense llar a la ciutat de Barcelona*. Célebre Editorial.

Mayock, P., Sheridan, S., Parker, S., (2012). Migrant women and homelessness: the role of gender-based violence. *European Journal of Homelessness Journal*, 6(1).

Mayock, P., Sheridan, S., Parker, S., (2015). *Women, homelessness and service provision*. Simon Communities.

Mayock, P., & Bretherton, J. (Eds.). (2016). *Women's homelessness in Europe* (pp. 127-154). Palgrave Macmillan.

Rubio-Martín, M. J. (2018). De aquellos barro, estos lodos. Un intento fallido de responsabilización pública: las personas sin hogar. *Cuadernos de Trabajo Social*, 31(2), 479.

Sahlin, I. (2004). Central state and homelessness policies in Sweden: New ways of governing. *European Journal of Housing Policy*, 4(3), 345-367.

Sales, A., Uribe, J. & Marco, I. (2015). *Diagnosi 2015. La situació del sensellarisme a Barcelona. Evolució i polítiques d'intervenció*. Xarxa d'Atenció a les Persones Sense Llar de Barcelona.

Sales, A. i Guijarro, L. (2017), Dones Sense Llar: la invisibilització de l'exclusió residencial femenina. *Barcelona Societat*. Núm 21. pàgines 81-89

Sales, A. (2022a). ¿Cuántas personas sin hogar hay en España? Índice, *Revista de Estadística y Sociedad*. Número 84. pp. 36-35. Instituto Nacional de Estadística.

Sales, A. (2022b). La dimensió metropolitana del sensellarisme: trajectòries de la població atesa als centres residencials de Barcelona, a IERMB (2022). *Cap a la metròpoli 2030. Reptes emergents, coneixements innovadors. Anuari Metropolità de Barcelona 2021*. Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona

Sales, A. (2022c). El serveis socials davant l'exclusió residencial. *Quaderns per a la inclusió social*, 8. 45-60. Universitat Rovira i Virgili

Sales, A. (2023) *Diagnosi 2022. La situació del sensellarisme a Barcelona. Evolució i relació amb el mercat laboral*. Xarxa d'Atenció a les Persones Sense Llar.

Sanz, J. (2018). *Informe d'avaluació de l'impacte del programa Primer la Llar: Avaluació de l'efectivitat*. Institut Català d'Avaluació de Polítiques Públiques (Ivàlua), Ajuntament de Barcelona.

Sarasa, S. i Sales, A. (2009). *Itineraris i factors d'exclusió social*. Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Síndica de Greuges de Barcelona.

Taylor, S.J. Bodgan, R. (1987). *Introducción a los métodos cualitativos de investigación*. Paidós: Barcelona.

Van den Dries, L., Mayock, P., Gerull, S., van Loenen, T., Van Hulst, B., & Wolf, J. (2016). Mothers Who Experience Homelessness. A *Women's Homelessness in Europe* (pp. 179-208). Palgrave Macmillan UK.

